

Mykolo Romerio universitetas

Strateginio valdymo ir politikos fakultetas

Strateginio valdymo katedra

Aurimas Papečkys

Viešojo sektoriaus strateginis valdymas

**Darbo tema: NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĖS PARAMOS SEKTORIAUS
STRATEGINĖS PLĖTROS PROBLEMOS LIETUVOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas

Doc. Margarita Išoraitė

Vilnius 2007

Turinys

Įvadas.....	3
I. ISTORINIAI IR FILOSOFINIAI NEGALĖS ASPEKTAI, NEGALIOS SĄVOKA IR IDEOLOGIJA LIETUVOJE	5
1. Filosofinis šiuolaikinės visuomenės neįgalumo aspektas.....	5
2. Istorinis neįgalumo aspektas.....	6
3. Neįgalumo samprata Lietuvoje.....	8
II. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ NEIĞALIŲJŲ SOCIALINĘ INTEGRACIJĄ ANALIZĖ.....	10
1. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas.....	10
2. Užimtumo rėmimo įstatymas ir problematika.....	13
3. Socialinių įmonių įstatymas ir problematika.....	14
4. Socialinė parama studijuojantiems neįgaliesiems.....	17
5. Socialinių paslaugų įstatymas ir socialinės paslaugos.....	18
6. Transporto lengvatų įstatymas ir įstatymo problematika.....	20
7. Šalpos išmokų įstatymas.....	23
III. STUDIJŲ APLINKOS PRITAIKYMAS NEIĞALIESIEMS	25
IV. NEIĞALIŲJŲ INOVACINĖS IR SOCIALINĖS APLINKOS PRITAIKYMO PROBLEMŲ ANALIZĖ.....	33
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	43
Literatūros sarašas	46
SANTRAUKA	48
Zusammenfassung in der deutschen Sprache	49

Išvadas

Lietuvai, tapus ES nare, vis daugiau kalbama apie neįgaliųjų gyvenimą, socialinę paramą, aplinkos pritaikymą neįgaliesiems, apie neįgaliųjų įsidarbinimo galimybes ir socialinės atskirties mažinimą. Pastaruosius 3 metus intensyviai vystomas transporto sektorius, suteikiamos įvairios kompensacijos, o neįgaliuosius stengiamasi kuo labiau įtraukti į pilnavertį gyvenimą.

Pastarieji 3 metai svarbūs ir dėl to, jog neįgaliųjų socialinės paramos sektoriuje gausu naujų teisės aktų, kuriais stengiamasi mažinti socialinę atskirtį ir suteikti kuo efektyvesnę socialinę paramą negalią turintiems žmonėms.

Mažinant socialinę atskirtį, tema „socialinės paramos sektoriaus strateginės plėtros problemos Lietuvoje“ yra aktuali dėl keleto priežasčių:

ši tema nėra nagrinėta anksčiau, Nors Lietuvos teisinėje bazėje gausu socialinę paramą reglamentuojančių teisės aktų.

Tema aktuali dėl bendros, valstybinės neįgalių žmonių paramos strategijos nebuvimo.

Nagrinėjant šią temą susiduriama su keletu problemų:

Deklaratyviai teisės aktų leidyba yra vykdoma per 2003 – 2012 nacionalinę žmonių su negalia integracijos metų programą, tačiau ši programa neturi aiškių strateginių elementų, t. Y. Prioritetų, uždavinių, Tikslų, todėl stinga tikslaus programos įgyvendinimo. Ši problema bus nagrinėjama tolimesnėje darbo eigoje.

Antroji problema - programoje numatytos priemonės dubliuojasi, todėl iškyla lėšų paskirstymo tarp įvairių regionų netolygumo problema, kuri šiame darbe nagrinėjama nebus, nes neatitinka numatytos darbo temos.

Sprendžiant neįgalių žmonių problemas dėmesį reikia atkreipti į neįgalumo rūšį, todėl bendri šio darbo tikslai yra atskleisti neįgalumo sampratą istoriniu ir filosofiniu aspektu, teisinės bazės pagalba išryškinti socialinės paramos teikimo trūkumus, įvardinti pagrindines socialinės paramos strateginės plėtros problemas ir remiantis empiriniais duomenimis išanalizuoti ir įvertinti pagrindines inovacinės ir socialinės aplinkos pritaikymo problemas studijuojantiems neįgaliesiems.

Minėtų tikslų pasiekimui darbe iškeliami uždaviniai yra šie:

1. apžvelgti neįgalumo sampratą istoriniais ir filosofiniais aspektais;
2. Supažindinti su neįgalumo ideologija Lietuvoje;
3. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius neįgaliųjų socialinę integraciją ir socialinės paramos teikimo tvarką;
4. išanalizuoti inovacinės ir socialinės aplinkos pritaikymą neįgaliesiems ir empirinių duomenų pagalba atskleisti vyraujančias tendencijas.

Šiame darbe sąvoką „socialinė integracija“ reikia suprasti bendrai, įskaitant ir socialinę paramą. Kadangi socialinė parama kai kuriais atvejais yra glaudžiai susiejusi su neigaliųjų integracija, nes teikiama parama yra pagalbinė integracijos priemonė, Todėl šiame darbe sutinkami terminai integracija ar socialinė parama yra lygiaverčiai.

Pagrindinis darbo objektas yra neigalieji. Objekto dalykas - asmenys, turintys sensorinių sutrikimų, bei šiems asmenims teikiama socialinė parama ir socialinės paramos teikimo strateginis nepakankamumas. Konkretizuojant tyrimą, empirinėje darbo dalyje bus nagrinėjamos asmenų grupės, turinčios regėjimo ir klausos sutrikimų, o analizuojant socialinės integracijos teisinę bazę, atsižvelgsime į visų tipų sensorinių sutrikimų turinčius asmenis.

Iškeliama darbo hipotezė yra teisės aktų strateginis nepakankamumas, kuris įtakoja socialinės paramos teikimo sunkumus, kurie ypatingai pasireiškia inovacinės ir socialinės aplinkos pritakyme neigaliesiems, užimtumo rėmimo politikoje ir transporto sektoriuje.

I. ISTORINIAI IR FILOSOFINIAI NEGALĖS ASPEKTAI, NEGALIOS SĄVOKA IR IDEOLOGIJA LIETUVOJE

1. Filosofinis šiuolaikinės visuomenės neįgalumo aspektas

XX a. filosofija, įgavusi individualistinę kryptį, ėmė kartu siūlyti ir visuomenės modelius. Su šiuolaikine kultūra yra susiję du socialinės egzistencijos būdai:

1. Visuotinių teisių idėja. Kiekvienas turi teisę būti savimi ir niekas neturi teisės kritikuoti kito žmogaus vertybių.

2. Artimo bendravimo ryšiai, kurie traktuojami kaip savęs pažinimo, atradimo taškas, kaip viena iš svarbiausių savirealizacijos formų. Ir nors kartais šie ryšiai per daug sureikšminami, bet būtent taip patvirtinama, kad mums reikia kitų žmonių pripažinimo.

Tik visuomenėje atsiranda sąlygos žmogui veikti, tobulėti, kurti. Ir tik žmogaus veiklos, kūrybos dėka visuomenė gali egzistuoti ir tobulėti. Taip žmogus, mokydamasis skirti kas teisinga ir kas neteisinga, kas gera ir kas bloga, perimdamas visuomenės įpročius, papročius, kalbą, elgsenos stereotipus, socializuojasi.

Socializacijoje vyksta du procesai (L. Broom ir kt., 1992):

1. Procesas, kurio metu žmonės išmoksta būti pilnaverčiais savo visuomenės nariais.
2. Savęs atskleidimo procesas.

P. L. Berger ir T. Luckmann (1999) teigimu, „žmogus tampa žmogumi sąveikaudamas su aplinka. <...> žmogus susijęs ne tik su konkrečia gamtine aplinka, bet ir su savita kultūrine ir socialine tvarka, kurią jam perteikia <...> reikšmingi kiti” (P. L. Berger, T. Luckmann, 1999, p. 71).

Tačiau norint išsiaiškinti neįgaliųjų integracijos į visuomenę problematiką, pirmiausiai reikia pažinti tą visuomenę, tą kultūrinę terpę kurioje jis gyvena.

Iš Vakarų šalių atėjo modernios integracijos ideologijos ir vis didėja visuomenės dėmesys bei integracija neįgaliųjų atžvilgiu. Lietuvoje priimti Neįgaliųjų socialinės integracijos, Specialiojo ugdymo ir kiti neįgaliųjų žmonių padėti reglamentuojantys įstatymai, kuriuos apžvelgsime tolimesniuose skyriuose, aktyviai veikia nevyriausybinės organizacijos, neįgaliųjų gyvenimu domisi žiniasklaida. Iš esmės suvokta, jog pilietinėje visuomenėje negali būti atstumtųjų.

Tačiau iš kitos pusės, tiek visuomenėje, tiek tarp politikų ir specialistų pastebima diskriminacinio požiūrio į neįgaliuosius bei elgsio su jais apraiškų. Dažnai rūpinimasis neįgaliaisiais tėra deklaratyvus. Viena iš to priežasčių – visuotinai propaguojamos humanizmo idėjos (lyg ir nepadoru mąstyti kitaip). Bet dažnai atsitinka taip, kad išsakomas palankus požiūris

į neįgaluosius tampa nepalankus, kai neįgalusis „paliečia“ asmeninę erdvę. Taip yra dėl tam tikrų psichologinių kliūčių, kurios ir daro neįgaliųjų integraciją problematiška (J. Ruškus, 2002).

Anot Kanados filosofo Ch. Taylor (1996), pati šiuolaikinė kultūra ir visuomenė turi tris modernybės negales. Pirmąją negale filosofas laiko *individualizmu*. Tai ne tas individualizmas, kuris įgalina žmogų pačiam rinktis gyvenimo stilių. Tai yra tamsioji individualizmo pusė – „asmens susitelkimas į save, kuris mūsų gyvenimą padaro lėkštą ir siaurą, jį nuprasmina ir verčia vis mažiau domėtis kitų žmonių gyvenimais ar visuomene“ (Ch. Taylor, 1996, p. 27).

Antroji Ch. Taylor išskirta visuomenės negalė – mūsų atiduodamas prioritetas *instrumentiniam protui*, kuriuo mes naudojames norėdami pasiekti tikslą ekonomiškiausiomis priemonėmis. „Instrumentinio proto sėkmės kriterijai yra maksimalus efektyvumas, geriausias išlaidų ir pelno santykis“ (Ch. Taylor, 1996, p. 28). Susidūrus su nesuvaldomu protu, žmogui užtemsta tikrieji tikslai.

Šios dvi modernybės negalės veda visuomenę į trečiąją, kuri yra „baimę keliantys individualizmo ir instrumentinio proto *padariniai politiniam gyvenimui*“ (Ch. Taylor, 1996, p. 31). Tai laisvės praradimo baimė, tai baimė priimti atsakomybę.

Taigi visuomenė dvasiškai ligota, o visuomenės ateitis priklauso kaip tik nuo jos individų dvasios, dvasinės vertės. A. Šveicerio (1989) žodžiais tariant, „kai visuomenė individą veikia stipriau negu jis visuomenę, prasideda degradacija, nes tada neišvengiamai padaroma žala individo dvasiniam ir doroviniam reikšmingumui, jo viską lemiančiai didybei. Visuomenė netenka dvasingumo ir demoralizuodama: ji nebepajėgia suprasti ir spręsti jai iškylančių problemų. Todėl anksčiau ar vėliau ją ištinka katastrofa“ (A. Šveiceris, 1989, p. 119).

2. Istorinis neįgalumo aspektas

Negalės vaizdinys visais žmonijos raidos periodais buvo laikoma skirtingumu, nenormalumu, nukrypimu nuo normos, nuo to, kas visuotinai pripažinta. Vertinant istoriškai santykius su neįgaliaisiais, galima rasti baimės, atstūmimo jausmus bei tikėjimą jų ypatingomis galiomis.

Antikos laikais neįgalūs vaikai buvo paliekami miškuose. Tais laikais tai buvo logiška. Palikti vaiką miške reiškė gražinti juos dievams, nes neįgalaus vaiko gimimas pranašavo artėjančias nelaimes ir dievų prakeiksmą. Tų laikų negalės netoleravimas visuomenėje rodė socialinės grupės baimę, saugumo stoką.

Tačiau Antikos laikais aiškiai buvo atskirta kūno defektai, liga ir psichiniai defektai. Ypač neigiamas požiūris susiformavo į įgimtų fizinių trūkumų turinčius žmones. „Aklieji, kurtieji ir silpnapročiai nepriklausė „deformuotų kūnų“ kategorijai“ (J. Ruškus, 2002, p. 58).

Taip buvo dėl to, kad pirma, antika tikėjo mistiniu pasauliu ir, antra, tuo metu niekas psichinės veiklos nesiejo su fiziniu darbu.

Pirmieji teisiškai apibrėžė neigaliųjų juridinį statusą romėnai. Atsirado curator, kuris sergėjo neigaliųjų interesus (J. Ruškus, 2002, p. 62). Tačiau lėta teisinė evoliucija turėjo mažai įtakos išgalėjusiems papročiams ir tai nepadarė didesnės įtakos požiūriui į neigaliuosius asmenis.

Judėjų kultūroje negalia suvokiama kaip fizinė bausmė už neištikimybę Dievui. Buvo teigiama, kad tas, kurio kūnas turi nuodėmės ženklų, jokiu būdu negali prisitarti prie švento daikto. Bet tokiam žmogui padedama – stipriai rūpinamasi vargšais, ligoniais, neigaliaisiais (Europos mentaliteto istorija, 1998, p. 234).

Viduramžiais katalikų bažnyčios suformuotos filosofinės antropologijos dėka įvyko perversmas. „Sutapatinusi Dievo ir artimo meilę, krikščionybė iš pagrindų teigiamai paveikė požiūrį į neįgalų žmogų“ (Europos mentaliteto istorija, 1998, p. 167). Istorikai, tirdami visuomenės ir neigaliųjų santykių specifiką viduramžiais, susiduria su vadinamąja „istorijos tyla“. Vyrauja nuomonė, kad ta tyla įrodo, jog neįgalieji sudarė natūralią, integruotą visuomenės dalį. „Negalės reiškinyje buvo visiškai natūralus. <...> viduramžiais negalė, ypač kūno deformacijos, buvo „normali anomalija“, kurią natūraliai priima socialinė aplinka“ (J. Ruškus, 2002, p. 66).

Tuo laikmečiu pradedamos gretinti negalės ir vargingumo sąvokos: pastebėta, kad negalė glaudžiai susijusi su bloga mityba, higiena. Vis dėl to šie reiškiniai buvo atskirti vienas nuo kito. Bet „atskyrus negalę nuo vargingumo, neįgalieji buvo priskirti prie laukinių, alchemikų ir raganų“ (J. Ruškus, 2002, p. 67).

Be to neįgalieji viduramžiais atliko ir kitą – juokdarių – vaidmenį. Būtent neįgalusis turėjo privilegiją parodyti „normalios“ visuomenės blogybes.

XII a. išryškėjo dvi kryptys, aiškinančios psichinius sutrikimus:

1. Klinikiniai protinių sutrikimų aprašymai.
2. Nozologinė kryptis, paremta atitikimu tarp anatominių pažeidimų ir funkcinių sutrikimų (J. Ruškus, 2002, p. 72).

Naujaisiais amžiais, XVIII-XIX a. sandūroje, buvo atskirtos protinių ir psichinių sutrikimų sąvokos. P. Pinelio, J. E. Esquirolio, G. Ferruso, E. Seguino ir kt. to meto šviesuolių dėka protinis atsilikimas įtrauktas į medicinai rūpimų klausimų sąrašą. Teoriškai šie mokslininkai naujai sujungė filosofiją ir mediciną. Nauja buvo tai, kad jie pradėjo kurti adaptuoto auklėjimo strategijas. Šių žmonių humanizavimas leido suvokti, kad žiauriai elgtasi su neigaliaisiais ankstesnėje ir to meto Vakarų Europoje. „Pirmą kartą per visą istoriją neįgalieji nebesudarė atskiros žmonių grupės ir buvo pripažinti universalios visuomenės nariais“ (Europos

mentaliteto istorija, 1998, p. 263). Ypač didelis dėmesys pradėtas skirti neįgaliųjų gydymui ir ugdymui.

Nuo renesanso laikų iki XXI a. pradžios nueitas didžiulis kelias. Industrijos plėtra (nelaimingų atsitikimų darbo metu skaičius auga) ir griunamoji šiuolaikinių karų jėga prisidėjo, kad žmonių, turinčių negalių, problemas imtų svarstyti daugelio Vakarų Europos šalių politikai. Šis visuomenės suvokimas ir socialiniai veiksmai pagerino neįgaliųjų padėtį. Atsakomybės jausmas už neįgalius asmenis augo. Pirmiausiai tai pajuto vaikai, turintys negales.

Tačiau, kuomet po Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų grįžo tūkstančiai suluošintų kareivių namo, socialinės integracijos problemos tapo ypač svarbios. Anglijoje 1944 m. priimta privaloma įstaigoms 3 % neįgaliųjų asmenų įdarbinimo kvota. Per paskutiniuosius 50 metų buvo įteisinta daug nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, įstatymų apie socialinę neįgaliųjų asmenų integraciją.

Taigi per istorijos raidą neįgaliųjų skirtingumas įgaudavo vis kitokias simbolines formas: negalė – nelaimę simbolizuojantis ženklas (antika); negalė – nuodėmė (judėjų kultūra); negalė – juokdarystė ir vargas (viduramžiai); negalė – gydymo ir ugdymo objektas (renesansas) bei negalė – visuomenės gebėjimo priimti kitokią asmenį indikatorius (postmodernizmas) (J. Ruškus, 2002, p. 56).

Taigi negalės vaizdiniai, nuėję permainingą raidos kelią, atitinkamai suformavo ir šiandien Lietuvos visuomenėje esančius negalės socialinius vaizdinius. Iš vienos pusės, jau kelerius metus skleidžiamos įvairios socialinės integracijos idėjos, kurios formavosi Vakarų visuomenėse beveik 50 metų. Iš kitos pusės, buvusios politinės izoliacijos tarybiniais laikais įtakojimas išryškina tam tikrus atotrūkio bruožus tarp to, kas jau nebeatitinka demokratinės visuomenės principų, ir to, kas ypač modernu ir dar nebūdinga kultūriniam Lietuvos mentalitetui (J. Ruškus, 2002, p. 82).

3. Neįgalumo samprata Lietuvoje

Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę ir priėmus demokratinę konstituciją, Specialiojo ugdymo (1998 m.) bei Invalidų integracijos (1992 m.) (nauja redakcija 2005 m.) įstatymus, visuomenė tapo atviresnė humanistinėms nuostatoms. Įsikūrė daug nevyriausybinių organizacijų, jungiančių neįgaliuosius, jų tėvus, specialistus.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, neįgaliųjų socialinė atskirtis buvo didžiulė: jie gyveno uždaroje institucijose, buvo tarsi už socialinio gyvenimo ribų. Apie juos nebuvo nieko žinoma arba jiems buvo suteikiamas aiškus socialinis statusas. Per nepriklausomybės laikotarpį Lietuvoje įvyko esminių pokyčių neįgaliųjų socialinės integracijos ir ugdymo srityse. Neįgaliųjų

vaikų integracija į bendrojo lavinimo mokyklas, nevyriausybinių tėvų organizacijų įsikūrimas ir veikla, profesionalios patirties parėmimas iš užsienio – šie veiksniai lėmė naujo požiūrio į neįgaliuosius susiformavimą Lietuvoje.

Šiandien, besivystant demokratinėms procesams, kai susikūrė neįgaliųjų teises ginančios organizacijos, neįgaliųjų socialinė padėtis pradėjo kisti. Nors neįgalieji Lietuvoje kartais yra „išskirtinė“ gyventojų grupė. Pasikeitus neįgaliųjų socialinės integracijos ideologijai, neįgaliųjų įsiliejimas į visuomenę tampa vis efektyvesnis.

Naujas požiūris į neįgaliuosius įsivyravo priėmus naują neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą. Vienas ryškiausių naujojo įstatymo akcentų – pasikeitęs požiūris į žmogų su negalia iš visuomenės ir iš valdžios pusės. Tokiu įstatymu vietoj senųjų sąvokų „invalidas“, „invalidumas“ įteisinamos naujos – „neįgalusis“, „neįgalumas“, „darbingumo laipsnis“. Senosios sąvokos teisės aktuose yra nebevertojamos. Vystant įstatyminę bazę, vienas iš pagrindinių tikslų buvo pakeisti minėtas sąvokas ne tik visuose teisės aktuose, bet ir žmonių sąmonėje. Minėtą įstatymą, kaip ir kitus įstatymus ir teisinę bazę neįgaliesiems, apžvelgsime kitame skyriuje.

II. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ NEĮGALIŲJŲ SOCIALINĘ INTEGRACIJĄ ANALIZĖ

Dar 1993 m. gruodžio 20 d. JTO Generalinės Asamblėjos 48 sesijoje (Rezoliucija 48/96) patvirtintos Bendrosios taisyklės, kaip neįgaliesiems žmonėms teikti lygias galimybes su kitais. Jose išdėstyta akivaizdi nuosekli neįgaliųjų žmonių teisių gynimo veiksmų eiga. Jos padeda įgyvendinti „vienodų galimybių ir visapusiško dalyvavimo“ visuomenės gyvenime principą. Žmogaus negalė čia suprantama kaip jo konfliktas su aplinka. Todėl integracija – tai pirmiausia aplinkos keitimas ir pritaikymas neįgalaus žmogaus reikmėms (gatvių ir pastatų pritaikymas, aprūpinimas kompensacine technika, socialinės paslaugos, specialistų pagalba, informacijos skleidimas ir kt.) (Lygių galimybių teikimas neįgaliesiems, 1996).

Neįgalūs žmonės Lietuvoje susiduria su daugybe problemų visose gyvenimo srityse. Sprendžiant neįgaliųjų žmonių problemas yra remiamasi LR Seimo įstatymais ir LR Vyriausybės nutarimais.

Reikšmingiausi iš jų yra *Neįgaliųjų socialinės integracijos, švietimo, transporto lengvatų, užimtumo rėmimo, socialinių įmonių įstatymai ir nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 programa, bei kiti teisės aktai, reglamentuojantys tiesiogines valstybės išmokas, galimybes studijuoti. Šiais įstatymais bus remiamasi tolimesnėje darbo eigoje.*

1. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas

2005 liepos 1 d. buvo **patvirtintas** Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Šio Įstatymo tikslas – užtikrinti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas, neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymą, profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimą, specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo principus. Įstatymas reglamentuoja naują neįgalumo ir darbingumo lygio nustatymo tvarką. Svarbiausias naujosios sistemos akcentas - pasikeitęs požiūris į žmones su negalia ir naujos galimybės jiems, priartinamas socialinės integracijos modelis prie ES šalių modelio, numatyti pagrindiniai neįgaliųjų socialinės integracijos principai (anksčiau to nebuvo) ir apibrėžta pati neįgaliųjų socialinės integracijos sistema - išaiškinta, kas yra neįgaliųjų socialinė integracija bei kokios jos sudedamosios dalys. Numatytos ir pagrindinės neįgaliųjų socialinės integracijos prielaidos bei sąlygos - kas besąlygiškai turi būti, kad tokia integracija vyktų ir būtų užtikrinta neįgaliųjų gyvenimo kokybė.

Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis šiais **principais**:

- *lygių teisių* – neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai;
- *lygių galimybių* – neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdymosi, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės. Tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, numatomos specialiosios priemonės, gerinančios neįgaliųjų padėtį;
  - *diskriminavimo prevencijos* – neįgalieji apsaugomi nuo bet kokios diskriminacijos ar išnaudojimo;
  - *visapusiško dalyvavimo* – visais lygmenimis visi su neįgaliųjų gyvenimu ir veikla susiję klausimai sprendžiami derinant su jais ir (ar) jų atstovais pagal įstatymą bei atsižvelgiant į jų patirtį;
  - *savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo* – neįgalieji nuolat skatinami būti savarankiški;
  - *prieinamumo* – neįgaliesiems sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais;
  - *neįgalumo kompensavimo* – neįgalumo pasekmės kompensuojamos neįgaliesiems skirtomis įvairiomis pinigines ir nepiniginės paramos formomis;
  - *decentralizacijos* – pagalba neįgaliesiems priartinama prie jų gyvenamosios vietos, bendruomenė įtraukiama į socialinę neįgaliųjų reabilitaciją;
  - *destigmatizacijos* – visuomenė šviečiama siekiant šalinti neigiamas nuostatas ir stereotipus, susijusius su neįgaliaisiais;
  - *perimamumo ir lankstumo* – visos institucijos veikia darniai teikdamos socialines paslaugas ir ugdydamos neįgaliuosius;
  - *skirtingų poreikių tenkinimo* – neįgalieji sudaro labai įvairialypę visuomenės grupę, todėl, teikiant paramą, atsižvelgiama į skirtingus neįgaliųjų poreikius.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nuostatas bei siekiant užtikrinti kokybišką darbingumo lygio ir neįgalumo lygio nustatymą ir ginčų dėl neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nagrinėjimą ir sprendimą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 2005 m. liepos 1 d. reorganizavo Valstybinę medicininės socialinės ekspertizės komisiją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skaidymo būdu, padalijant į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) ir Ginčų komisiją prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Ginčų komisija).

Tarnyba vykdo viešojo administravimo funkcijas, t.y. priima Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme numatytus sprendimus dėl:

- neįgalumo lygio, jo priežasties, atsiradimo laiko, termino;

- darbingumo lygio, jo priežasties, atsiradimo laiko, termino;
- profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, ir asmenims, vyresniems kaip 18 metų;
- neįgaliųjų darbo pobūdžio ir sąlygų;
- bendro pirminio neįgaliųjų specialiųjų poreikių nustatymo.

Viena iš svarbiausių šiuolaikinės socialinės apsaugos sistemos apsauginių priemonių – tai asmens teisė apskųsti sprendimą, kuris jo netenkina. Ginčų komisija įsteigta kaip nepriklausoma skundų dėl darbingumo lygio ir neįgalumo lygio nagrinėjimo įstaiga, užtikrinanti kokybišką ir nepriklausomą skundų nagrinėjimo sistemą. Ginčų komisija atskaitinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Tai yra veiksmingesnė ir operatyviau veikianti sistema.

Nuo 2005 m. liepos 1 d. vyresniems nei 18 metų neįgaliems asmenims iki pat senatvės pensijos amžiaus vietoje nustatomos invalidumo grupės nustatomas darbingumo lygis, t.y. įvertintas jo pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti profesinę kompetenciją, arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus.

Darbingumo lygis nustatomas 5 procentinių punktų intervalu, t.y., jei asmeniui nustatoma 0-25 proc. darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu; jei nustatoma 30-55 proc. darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu; jei nustatoma 60-100 proc. darbingumo, asmuo laikomas darbingu.

Iki šiol nustatant invalidumo grupę lemiamas kriterijus buvo žmogaus sveikatos būklė. Tuo tarpu įsigaliojus naujai sistemai, asmens darbingumo lygio vertinimas neapsiriboja tik medicininiais kriterijais, o yra vertinamas kompleksiskai - atsižvelgiant į bazinio darbingumo (asmens sveikatos būklės) ir profesinių, funkcinių veiksmų bei aplinkybių, įtakančių žmogaus darbingumą, visumą. Taigi darbingumo lygio vietoj invalidumo grupės nustatymas sudaro galimybes objektyviau įvertinti žmogaus gebėjimus dirbti, gauti būtinas medicininės ir profesinės reabilitacijos paslaugas bei išmokas.

Atsižvelgiant į tai, kad profesinė reabilitacija ir integracija į darbo rinką iki šiol buvo viena silpniausių grandžių neįgaliųjų socialinės integracijos sistemoje, didelis dėmesys Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme skiriamas profesinei reabilitacijai - teisiškai įtvirtinta asmenų su negalia teisė ir galimybė gauti profesinės reabilitacijos paslaugas, įtvirtintos prielaidos sukurti profesinės reabilitacijos sistemą, užtikrinančią kokybiškas paslaugas, padėsiančias asmenims, dėl ligos ar traumos praradusiems darbą, vėl įsilieti į darbo rinką. Teisinė bazė profesinės reabilitacijos sistemos funkcionavimui yra nuolat tobulinama. Lietuvos darbo biržai pavesta funkcija organizuoti ir koordinuoti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą. Šiuo metu Lietuvos darbo birža įgyvendina užimtumo rėmimo politiką, kuri neįgaliuosius aktyviai skatina įsitraukti į darbo rinką.

2. Užimtumo rėmimo įstatymas ir problematika

Nuo 2006-08-01 įsigaliojo naujas užimtumo rėmimo įstatymas, kurio pagrindinis tikslas siekti visiško gyventojų užimtumo, mažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą. Šis Įstatymas neįgaliesiems svarbus, nes nustato darbo rinkoje papildomai remiamų asmenų grupes. Šios grupės yra neįgalieji, kuriems nustatytas 20–40 procentų darbingumo lygis (iki 2005 m. liepos 1 d. I – II invalidumo grupė) arba vidutinis neįgalumo lygis, ir neįgalieji, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis (iki 2005 m. liepos 1 d. III invalidumo grupė) arba lengvas neįgalumo lygis. Įstatymas, neįgaliesiems reglamentuoja ir kitas, jų integracijai į darbo rinką, svarbias lengvatas ir paramą.

siekiant padėti įsitvirtinti darbo rinkoje, įstatyme numatomos šios lengvatos:

- Įdarbinimas subsidijuojant;
- Parama naujų darbo vietų kūrimui, arba esamų darbo vietų pritaikymui.

Darbdaviams, įdarbinusiems neįgaliosius, subsidijos darbo užmokesčiui mokamos iki 12 mėnesių. Tais atvejais, kai su neįgaliaisiais sudaromos terminuotos darbo sutartys, subsidijos mokėjimo trukmė negali būti ilgesnė kaip 3 mėnesiai. Jeigu su neįgalioju sudaroma neterminuota sutartis, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį mokama subsidija darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms kompensuoti. Šios subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos dydžio.

Išimtinai, Darbdaviams, įdarbinusiems neįgaliosius asmenis, kuriems yra nustatytas 20 – 40 procentų darbingumo lygis, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį per visą jų darbo laikotarpį mokama už faktiškai dirbtą laiką pagal Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį apskaičiuoto darbo užmokesčio subsidija.

Kaip jau minėta, užimtumo rėmimo įstatymas numato ir subsidijas naujų darbo vietų steigimui, arba esamų darbo vietų pritaikymui. Pagal šį įstatymą svarbiausia numatoma parama yra:

- darbo vietų steigimo subsidijavimas;
- savarankiško užimtumo rėmimas.

Darbo vietų subsidijavimas teikiamas darbdaviams, steigiantiems naujas darbo vietas ar pritaikantiems esamas darbo vietas prie bedarbio negalios ir įdarbinantiems į jas bedarbius pagal neterminuotą darbo sutartį. Paramos dydis vienai darbo vietai steigti negali viršyti paskutinio paskelbto šalies ūkio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio 22 dydžių (šiuo metu tai sudaro 40172 Lt). Darbdaviai privalo apmokėti ne mažiau kaip 35 procentus darbo vietoms įsteigti

(pritaikyti) reikalingų išlaidų ir įsteigtą (pritaikytą) darbo vietą išlaikyti ne mažiau kaip 36 mėnesius nuo teritorinių darbo biržų atsiųstų asmenų įdarbinimo.

Savarankiško užimtumo rėmimas organizuojamas ieškantiems darbo asmenims, siekiantiems pradėti savo verslą. Savo verslą pradedantiems neįgaliesiems, , kuriems nustatytas 20 – 40 procentų darbingumo lygis, netaikomas reikalavimas, dengti ne mažiau kaip 35 procentus darbo vietoms įsteigti (pritaikyti) reikalingų išlaidų. Savo verslą pradedantys neįgalieji, privalo išsiimti verslo liudijimus ir darbo vietą išlaikyti ne trumpiau kaip 3 metus.

Užimtumo rėmimo priemonės finansuojamos iš Užimtumo fondo, valstybės ir savivaldybių biudžetų, Europos Sąjungos struktūrinių ir kitų fondų, įmonių, įstaigų ir organizacijų lėšų bei kitų šaltinių.

Nors Užimtumo rėmimo įstatymas yra pagalbinė priemonė pilnai integracijai į darbo rinką, tačiau šis įstatymas yra problematiškas dėl keleto priežasčių:

- Įmonės, įdarbinančios neįgaliuosius ir pritaikančios darbo vietą prie jų neįgalumo, darbo vietą turi išlaikyti ne trumpiau kaip 36 mėnesius nuo darbo biržos atsiųsto bedarbio;
- Pritaikant darbo vietą prie neįgalumo, darbdavys savomis lėšomis turi padengti ne mažiau kaip 35 procentus darbo vietos pritaikymui (šiuo metu naudojant pilną subsidiją darbo vietos pritaikymui tai sudarytų 14060,2 Lt).

Šios dvi problemos stabdo integraciją į darbo rinką, nes darbdaviai priimdami neįgaliuosius turi pernelyg daug išsipareigojimų, todėl vietoj neįgaliųjų dažnai pasirenkami kiti darbuotojai. Šios dvi problemos stabdo ir neįgaliųjų įsiliejimą į socialinio statuso neturintį privatų sektorių, todėl neįgalieji dažnai dirba „savame rate“. Taigi įvertinant šias dvi problemas, manyčiau, jog įstatymas yra ne pilnai pritaikytas visiškai integracijai į darbo rinką.

Užimtumo rėmimo įstatymas glaudžiai susijęs su socialinių įmonių įstatymu.

3. Socialinių įmonių įstatymas ir problematika

Socialinių įmonių įstatymas (toliau – šis įstatymas) yra pagalbinė priemonė, užtikrinant integraciją į darbo rinką. Nuo 2004 m. birželio 4 d. Įsigaliojo socialinių įmonių įstatymas, kuris nustato juridinių asmenų, kuriems suteiktas socialinės įmonės statusas, su šiuo statusu susijusias teises ir pareigas, šio statuso įgijimo ir netekimo pagrindus ir tvarką, apibrėžia socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslines grupes, nustato darbo santykių šiose įmonėse ypatumus, reglamentuoja valstybės pagalbą socialinėms įmonėms. Socialinė įmonė – tai Lietuvos respublikoj užregistruotas juridinis asmuo, kurio darbuotojai, priklausantys neįgaliųjų tikslinei grupei, sudaro ne mažiau kaip 50 procentų jos metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus, iš jų neįgalieji, turintys I ar II invalidumo grupę, ar neįgalieji, kuriems nustatytas

sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis arba neviršijantis 55 procentų darbingumo lygis, arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, – ne mažiau kaip 40 procentų metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus.

Socialinių įmonių tikslas – įdarbinant šiame įstatyme nurodytoms tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, praradusius profesinį ir bendrąjį darbingumą, ekonomiškai neaktyvius, negalinčius lygiomis sąlygomis konkuruoti darbo rinkoje, skatinti šių asmenų grįžimą į darbo rinką, jų socialinę integraciją bei mažinti socialinę atskirtį.

Mažinant socialinę atskirtį, įstatyme apibrėžiamos socialinėse įmonėse įdarbinamų asmenų tikslinės grupės, kurioms priklauso:

- neįgalieji, turintys I, II ar III invalidumo grupę arba sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį, ar neįgalieji, kuriems nustatytas neviršijantis 55 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis (nesvarbu, ar yra užsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, ar ne);
- ilgalaikiai bedarbiai, kurių nedarbo trukmė nuo užsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip dveji metai;
- asmenys, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus likę ne daugiau kaip penkeri metai, jei nedarbo trukmė nuo užsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip vieni metai;
- motina arba tėvas, viena (-as) faktiškai prižiūrinti (-is) ir auklėjanti (-is) vaiką iki aštuonerių metų, jei nedarbo trukmė nuo užsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos yra ilgesnė kaip šeši mėnesiai;
- asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų, kai laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip šeši mėnesiai, ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo jų paleidimo iš pataisos įstaigų dienos yra įsiregistravę teritorinėje darbo biržoje, ir jei šios registracijos trukmė yra ne trumpesnė kaip šeši mėnesiai.

Socialinė įmonė, įdarbindama tikslinėms grupėms priklausančius asmenis, šalių susitarimu su darbuotoju, priklausančiu tikslinei grupei, gali sudaryti terminuota darbo sutartį, bet ne trumpesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui. Sudarant darbo sutartis su šiais darbuotojais negali būti sulygstamas išbandymas. Kitus darbo santykių ypatumus, kaip ir kitoms įmonėms - numato darbo kodeksas.

Socialinių įmonių įstatymai ir nutarimai nustato veiklos rūšis, kuriomis turint socialinės įmonės statusą negalima verstis, arba galima verstis tik iš dalies. Pagal 2004 m. nutarimą, nr. 1501 „Dėl socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sarašo patvirtinimo“ Socialinėms įmonėms draudžiama verstis:

1. Medžioklės, gaudymo spąstais ir medžioklės patirties skleidimo ir susijusių paslaugų veikla

2. Kasyba ir karjerų eksploatavimas .
3. Gėrimų gamyba.
4. Tabako gaminių gamyba.
5. Kokso, rafinuotų naftos produktų ir branduolinio kuro gamyba.
6. Laivų statyba ir remontas.
7. Statybos ar griovimo įrenginių nuoma (su operatorių samdymu).
8. Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas; automobilių degalų mažmeninė prekyba.
9. Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais
10. Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas.
11. Transportas, sandėliavimas ir ryšiai.
12. Finansinis tarpininkavimas.
13. Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla (70–71).
14. Teisinė veikla.
15. Tyrimo ir apsaugos veikla (74.6).
16. Azartinių lošimų ir lažybų organizavimo veikla (92.71).

Tačiau socialinių įmonių įstatyme yra numatyta išimtis. Jeigu pagal 3 str. 3 dalies 4 punktą „iš tokios veiklos gautos pajamos sudaro ne daugiau kaip 20 procentų visų šio juridinio asmens pajamų“ tuomet ši veikla įmonei leistina.

Nuo šio įstatymo išleidimo įvyko ir tam tikrų pasikeitimų. Šių metų balandžio pradžioje pasirodė socialinių įmonių įstatymo nauja redakcija. Naujieji įstatymo pasikeitimai įmonėms atveria platesnes galimybes. Siekiant išplėsti neįgaliųjų galimybes integruotis į darbo rinką, Vyriausybė pritarė Socialinių įmonių įstatymo pakeitimams. Pirmasis šio įstatymo pakeitimas yra, jog nustatyta, kad subsidijos bei įvairios kompensacijos socialinėms įmonėms būtų skiriamos įdarbinant ne tik neįgaliuosius, kuriems nustatytas 30-55 procentų darbingumo lygis, bet ir įdarbinant neįgaliuosius, kuriems nustatytas darbingumo lygis nuo 0 ir iki ne didesnio kaip 55 procentai. Vertinant šį pasikeitimą galima pastebėti, jog tie neįgalieji, kuriems buvo nustatytas 0 - 20 procentų darbingumo lygis, jokiais lengvatomis, kurios reglamentuoja integraciją į darbo rinką, naudotis negalėjo.

Antrasis svarbus pasikeitimas yra tas, jog subsidijos ir kompensacijos skiriamos ir už įmonėse dirbančius pensinio amžiaus neįgaliuosius, kuriems nustatytas didelių arba vidutinių specialiųjų poreikių lygis. Tokia parama darbdaviui padeda išsaugoti darbo vietas pensinio amžiaus neįgaliesiems ir taip ilgiau išlaikyti juos darbo rinkoje.

Taip pat, panaikintas reikalavimas, kad terminuota darbo sutartis su darbuotoju, priklausančiu tikslinei grupei, būtų sudaroma ne trumpesniai kaip 12 mėnesių laikotarpiui. Be to, siekiant padidinti tikslinėms grupėms priklausančių asmenų laikino užimtumo galimybę, nustatyta minimali terminuotos darbo sutarties trukmė. Sutartis yra sudaroma ne trumpiau nei 6 mėnesiams. Tiek laiko reikia tokių asmenų profesiniam ir bendrajam darbingumui atkurti. Dar vienas svarbus pasikeitimas yra socialinės įmonės statuso suteikimas. Pagal, iki 2007-04-01 galiojusį įstatymą, juridinis asmuo, kreipdamasis dėl socialinės įmonės statuso suteikimo, turėjo pateikti veiklos (verslo) planą. Naujoje įstatymo redakcijoje supaprastintas socialinės įmonės statuso suteikimas: juridinis asmuo, veiklos (verslo) planą turi pateikti tik tuo atveju, jei jis dar nevykdė jokios ūkinės veiklos arba neturėjo reikiamo tikslinėms grupėms priklausančių asmenų skaičiaus.

Vertinant socialinių įmonių įstatymą galima teigti, jog jis dirbančių neįgalųjų atžvilgiu yra strategiškai klaidingas. Nors tiek socialinė parama, teikiama socialinėms įmonėms, tiek neįgalųjų integracija į darbo rinką tampa vis paprastesnė, tačiau šiuo įstatymu pasirinktas paprasčiausias integracijos į darbo rinką kelias. Neįgalieji, kurie siekia aukštojo mokslo, vykdo saviintegraciją ir išeina iš savo neįgalumo ribų, tačiau pasiekę aukštojo mokslo, didžioji dalis neįgalųjų turi grįžti į socialinę įmonę ir toliau dirbti neįgalųjų rate.

Socialinėms įmonėms suteikiama ir didelė parama, Šiais metais ji siekia apie 11 mln. Lt. Manyčiau, jog šias lėšas būtų tikslinga nukreipti į socialinio statuso neturintį privatų sektorių, o socialinių įmonių statusą panaikinti.

Nepaisant įstatymo vertinimų, socialinėms įmonėms išlieka žmogiškųjų išteklių problema. Neįgalieji, dirbantys socialinėse įmonėse turi įgyti tinkamą kvalifikaciją, todėl būtina gerinti studijų ir aplinkos prieinamumą, bei suteikti paramą studijuojantiems neįgaliesiems. Studijų prieinamumas ir ši prieinamumą reglamentuojanti įstatyminė bazė yra viena silpniausių grandžių Lietuvoje. Galima išskirti tik vieną teisės aktą, kuriuo suteikiama parama studijuojantiems neįgaliesiems.

4. Socialinė parama studijuojantiems neįgaliesiems

2006 m., rugsėjo 1 d. Įsigaliojo naujas tvarkos aprašas (toliau – šis aprašas), reglamentuojantis finansinę paramą studijuojantiems neįgaliesiems. Minėtą finansinę paramą gali gauti neįgalieji, kuriems nustatytas 20 - 40 procentų darbingumo lygis, ir neįgaliesiems, kurie pirmą kartą studijuoja pagal neuniversitetinių, I ar II pakopos arba vientisųjų universitetinių studijų programą. Parama suteikiama tiems neįgaliesiems, kurie neturi

įsiskolinimų pagal studijuojamą studijų programą ir drausminių nuobaudų, neatsižvelgiant į tai, kuria studijų forma studijuoja neįgalusis.

Atitinkantiems paramos teikimo sąlygas studentams skiriama:

- kas mėnesį 50 proc. (133 Lt) valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinė išmoka specialiesiems poreikiams tenkinti;
- kiekvieną semestrą 3,2 MGL (416 Lt) dydžio tikslinė išmoka išlaidoms už studijas iš dalies kompensuoti (neįgaliesiems, studijuojantiems valstybinėse aukštosiose mokyklose iš dalies valstybės finansuojamose arba nefinansuojamose vietose).

Finansinė parama teikiama iš valstybės biudžeto lėšų, skirtų Neįgaliųjų reikalų departamentui prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 - 2012 metams programos priemonėms įgyvendinti. Šios paramos teikimą koordinuoja Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Lyginant šį vyriausybės nutarimą su senąja tvarka, galime pastebėti, jog išmokos studijuojantiems neįgaliesiems padidėjo 50 proc. Be to, jog minėta išmoka padidėjo, pagal senąją tvarką supaprastintas ir išmokos skyrimo procesas. Pagal senąją tvarką, neįgalusis, norėdamas gauti tikslinę išmoką specialiesiems poreikiams tenkinti, kas metus, iš universitetų turėdavo į jam priklausančią NVO pateikti pažymą apie studijas. Pateikus pažymą, NVO kaip tarpininkas tarp savivaldybių ir neįgaliųjų, paskirstydavo lėšas neįgaliesiems. Naujoji tvarka yra sudėtinga dėl vienintelės priežasties: Kiekvienas universitetas tvarkos apraša traktuoja skirtingai, todėl paramos suteikimo procedūroje galimi netikslumai. Naujosios tvarkos aprašo privalumas tas, jog sutaupomi administravimo mokesčiai, ko pasekoje, kaip minėta, padidėja išmokos neįgaliesiems. Neįgaliesiems, kurie dėl subjektyvių priežasčių negali rinktis aukštojo mokslo, yra išleisti ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys tiesioginę valstybės paramą. Šie teisės aktai yra bendri, taikomi ir kitiems neįgaliesiems. Svarbiausi jų - socialinių paslaugų, transporto, ir Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymai.

5. Socialinių paslaugų įstatymas ir socialinės paslaugos

2006-01-19 išleistas naujos redakcijos socialinių paslaugų įstatymas, kuris apibrėžia socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuoja socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą. Socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar

galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės socialiniam saugumui užtikrinti.

Socialinės paslaugos teikiamos šiais principais:

- bendradarbiavimo. Socialinių paslaugų valdymas, skyrimas ir teikimas remiasi asmens, šeimos, bendruomenės, organizacijų, ginančių žmonių socialinių grupių interesus ir teises, socialinių paslaugų įstaigų, savivaldybės ir valstybės institucijų bendradarbiavimu bei tarpusavio pagalba;
- dalyvavimo. Socialinių paslaugų valdymo, skyrimo ir teikimo klausimai sprendžiami kartu su socialinių paslaugų gavėjais ir (ar) jų atstovais, organizacijomis, ginančiomis žmonių socialinių grupių interesus ir teises;
- kompleksškumo. Socialinių paslaugų teikimas asmeniui yra derinamas su socialinių paslaugų teikimu jo šeimai;
- prieinamumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos taip, kad būtų užtikrintas socialinių paslaugų prieinamumas asmeniui (šeimai) kuo arčiau jo gyvenamosios vietos;
- socialinio teisingumo. Asmens (šeimos) finansinės galimybės mokėti už socialines paslaugas neturi įtakos asmens (šeimos) galimybėms gauti socialines paslaugas;
- tinkamumo. Asmeniui (šeimai) skiriamos ir teikiamos tokios socialinės paslaugos, kurios atitinka asmens ir šeimos interesus bei nustatytus poreikius;
- veiksmingumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos siekiant gerų rezultatų ir racionaliai naudojant turimus išteklius;
- visapusiškumo. Socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos derinant jas su pinigine socialine parama, vaiko teisių apsauga, užimtumu, sveikatos priežiūra, švietimu ir ugdymu, socialinio būsto suteikimu, specialiosios pagalbos priemonėmis.

Kad būtų kuo efektyviau teikiama visapusiška socialinė parama, Socialinės paslaugos yra skirstomos į keletą rūšių:

- bendrasis;
- specialiasias.

Bendrosios socialinės paslaugos yra tiesiogiai teikiamos paslaugos, t.y.: informacijos teikimas ir konsultavimas; pagalba namuose; slauga namuose; globos pinigai - pinigai, skirti sumokėti už suteiktas socialines paslaugas. Globos pinigai gali būti paskirti asmenims, kurie juos gali panaudoti apsirūpindami socialinėmis paslaugomis.

Specialiosios socialinės paslaugos asmenims teikiamos tuomet, kai bendrosios socialinės paslaugos yra neveiksmingos.

Specialiosios socialinės paslaugos yra tos paslaugos, kurios asmens globos tikslais teikiamos:

- stacionariose globos ir slaugos įstaigose;
- reabilitacijos įstaigose;
- dienos globos įstaigose;
- laikino gyvenimo įstaigose;
- kitose socialinės globos įstaigose.

Bendrųjų ir specialiųjų socialinių paslaugų sąrašą nustato bei jų turinį apibrėžia Socialinių paslaugų katalogas, kurį rengia, tvirtina ir kasmet viešai skelbia Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Bendrųjų socialinių paslaugų teikime svarbiausi yra transporto lengvatų įstatymas ir įsakymai dėl transporto lengvatų suteikimo, ir šalpos išmokų įstatymas. Minėti įstatymai taikomi bendrai, neatsižvelgiant į darbingumo lygį.

6. Transporto lengvatų įstatymas ir įstatymo problematika

Transporto paslaugų bei jų lengvatų ir kompensacijų tikslas – mažinti neigaliųjų socialinę atskirtį, didinti savarankiškumą. Šių paslaugų poreikis yra didelis. Pagal statistinius duomenis, šiuo metu šalyje yra apie 70 tūkst. Neigaliųjų, kuriems naudojimasis transporto paslaugomis dėl jų negalios yra neprieinamas. Minėta gyventojų grupė dažniausiai negali pasinaudoti viešojo transporto paslaugomis, jiems reikalinga priežiūra kelionės metu ar net specialiai pritaikytu transportu.

Pagrindinės problemos transporto srityje yra šios:

- Transporto paslaugų statistiniai duomenys pateikiami neišskiriant neigaliųjų.
- Nėra tiksliai ištirtas transporto paslaugų, lengvatų ir kompensacijų poreikis Lietuvoje
- Dažnai dėmesys kreipiamas į finansavimo pobūdį, bet ne į transporto vartotojus.
- Teisės aktai šioje srityje tik iškelia, bet nesprendžia probleminių sričių.

Transporto paslaugų specialieji poreikiai nustatomi, sprendimai dėl jų tenkinimo priimami ir tenkinami vadovaujantis šiais teisės aktais:

- Socialinių paslaugų įstatymu (Žin., 1996, Nr. 104-2367; 2006, Nr. 17-589);
- Transporto lengvatų įstatymu (Žin., 2000, Nr. 32-890);
- Specialiojo ugdymo įstatymu (Žin., 1998, Nr. 115-3228);
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio d. įsakymu Nr. A1-120 „Dėl Transporto išlaidų kompensacijos ir specialiųjų lengvųjų automobilių įsigijimo, jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos mokėjimo neįgaliesiems, turintiems sutrikusią judėjimo funkciją, tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo (Žin., 2006, Nr. 47-1692);
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gegužės 28 d. įsakymu Nr. A1-146 „Dėl Socialinių paslaugų poreikio asmeniui nustatymo principų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 88-3256);
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo 2006 m. patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 43-1570).

Pagal transporto lengvatų įstatymą, neįgaliesiems taikomos šios kompensacijos:

- Asmenys, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, ar asmenys, pripažinti nedarbingais turi teisę visomis Lietuvos keleivinio transporto rūšimis naudotis su 80 procentų nuolaida. Asmenys, pripažinti iš dalies darbingais, ar asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas vidutinių specialiųjų poreikių lygis, ar asmenys, iki 2005 m. liepos 1 d. pripažinti II grupės invalidais, visomis keleivinio transporto rūšimis gali naudotis su 50 procentų nuolaidomis.
- Išskirtinai, Judėjimo negalią turintys asmenys kiekvieną mėnesį gali gauti 0,25 minimalaus gyvenimo lygio transporto išlaidų kompensaciją. Arba vieną kartą per 6 metus gauti iki 32 MGL dydžio specialiųjų lengvųjų automobilių įsigijimo ir jų techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją, jeigu šie asmenys gali patys vairuoti šiuos lengvuosius automobilius.

Mokėjimo už transporto organizavimo paslaugas dydis apskaičiuojamas savivaldybės institucijos nustatyta tvarka, remiantis LR Vyriausybės nutarimu dėl mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2006, Nr. 68-2510). Asmeniui (šeimai), teisės aktų nustatyta tvarka gaunančiam socialinę pašalpą, arba asmeniui (šeimai), kurio pajamos (vidutinės šeimos pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui) mažesnės už valstybės remiamų pajamų trigubą dydį, visos bendrosios socialinės paslaugos, tame tarpe – ir transporto organizavimo teikiamos nemokamai. Taip pat savivaldybė turi teisę ir kitais atvejais atleisti asmenį (šeimą) nuo mokėjimo už šias paslaugas. Ne savivaldybės institucijų teikiamų transporto paslaugų apmokėjimo tvarką tvirtina teikiančioji institucija.

Šios kompensacijos neįgaliesiems išmokamos iš valstybės biudžeto lėšų per savivaldybių administracijas.

Specialiojo transporto išlaidų kompensacijos poreikį ir specialiojo lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį nustato ir atitinkamas pažymas išduoda:

- Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – NDNT) – asmenims iki 18 metų, kuriems nustatytas neįgalumo lygis, asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, kuriems nustatytas darbingumo lygis; asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus, kuriems nustatytas darbingumo lygis;

- asmens sveikatos priežiūros įstaigos, prie kurios asmuo yra prisirašęs, gydytojų konsultacinė komisija (toliau – GKK) – asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžiaus.

Akivaizdu, kad aukščiau pateikta specialiųjų poreikių bei transporto paslaugų poreikio nustatymo tvarka yra sudėtinga. Taigi, galima teigti, kad nors juridinė norminė transporto paslaugų ir kompensacijų aplinka iš esmės yra sukurta, tačiau šiuo metu veikianti transporto neįgaliesiems sistema daliai mūsų šalies gyventojų kol kas neužtikrina neįgaliųjų poreikių patenkinimo bei galimybės dalyvauti visuomenės gyvenime.

Išanalizavus transporto paslaugų teikimo teisės aktus, siūlomos alternatyvos būtų šios: Norint patenkinti transporto paslaugų prieinamumą, būtina užtikrinti kryptingą teikimo politiką regionuose, nuoseklų bendradarbiavimą tarp įvairių visuomenės sektorių (valstybės, savivaldybių ir NVO), bei proporcingai skirstyti valstybės biudžeto lėšas šiam sektoriui. Viena iš galimų alternatyvų būtų parengti, specialiai neįgaliesiems skirtą, trumpalaikę transporto paslaugų teikimo strategiją. Trumpalaikę strategiją siūloma dėl greitai besikeičiančios viešojo sektoriaus ekonominės padėties. Trumpalaikę strategija transporto paslaugų teikimui būtų tikslinga ir dėl pagrindinių tendensijų įvertinimo. Per trumpalaikę strategiją įvertinus esamas tendencijas, būtų lengviau sukurti ilgalaikę transporto paslaugų teikimo strategiją.

Dėmesį reikia atkreipti ir į tai, jog bendroje transporto paslaugų teikimo situacijoje akivaizdus kaimiškųjų teritorijų transporto paslaugų teikimo atsilikimas. Bendradarbiaujant su vietos neįgaliųjų NVO būtina mažinti transporto paslaugų teikimo netolygumus ir transporto teikimo lėšas paskirstyti tolygiau. Norint tolygiau paskirstyti lėšas, reikėtų atsižvelgti į šalpos išmokų įstatymą ir šio įstatymo praktiką taikyti transporto sektoriuje, t. y. skirti vienodą finansavimą specialiesiems transporto poreikiams tenkinti.

7. Šalpos išmokų įstatymas

Šalpos išmokų įstatymas yra taikomas bendrai, neatsižvelgiant į regionus. Įstatymas suteikia tiesioginę socialinę valstybės paramą. Šio įstatymo tikslas – nustatyti valstybines šalpos išmokas asmenims, kuriems dėl jų neįgalumo, amžiaus ar dėl kitų šiame įstatyme nustatytų priežasčių teikiama valstybės šalpa.

Šiame įstatyme nustatomos valstybinių šalpos išmokų (toliau – šalpos išmokos) rūšys, šių išmokų finansavimo šaltiniai, teisės į šalpos išmokas turintys asmenys, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygos bei tvarką.

Šiame įstatyme neįgaliesiems numatomos tokios lėšos:

Asmenys, pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais iki dienos (įskaitytinai), kurią jiems sukanka 24 metai, taip pat asmenys, kurie dėl ligos ar traumos, atsiradusios iki jiems sukako 24 metai, padarinių nedarbingais ar iš dalies darbingais pripažinti po 24 metų sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki dienos (įskaitytinai), kurią jiems sukanka 26 metai, kas mėnesį gauna šalpos pensiją. Šią pensiją gauna ir neįgalūs vaikai.

Šių pensijų dydžiai priklauso nuo darbingumo lygio:

Asmenims, kuriems nustatytas sunkus neįgalumas, – 2 valstybinių socialinio draudimo bazinių pensijų (toliau – bazinė pensija) dydžio, kuriems nustatytas vidutinis neįgalumas, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, kuriems nustatytas lengvas neįgalumas, – bazinės pensijos dydžio.

Apibendrinant paramos teikimą neįgaliesiems galima teigti:

Nors neįgaliųjų socialinės paramos sistemą sudaro medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių tenkinimas specialiosios pagalbos priemonėmis, neįgaliųjų užimtumo rėmimas, socialinės paramos teikimas, Valstybinio socialinio draudimo fondo pensijų ir išmokų skyrimas ir mokėjimas, Privalomojo sveikatos draudimo fondo išmokų skyrimas ir mokėjimas, ugdymo paslaugų teikimas, lygių galimybių dalyvauti kultūros, sporto ir kitose visuomenės gyvenimo srityse užtikrinimas, tačiau šią paramą sunkiai įsisavina patys neįgalieji. Dažnai trūksta įgyvendinančių institucijų, arba paramos teikimo sąlygos būna labai apsunkintos.

Kitos problemos, kurios sudaro kliūtis gauti valstybinę paramą, yra paramos suteikimo tvarka, įstatymų neapibrėžtumas, netikslus lėšų paskirstymas paramos teikime. Nėra aišku, kokiam sektoriui kiek lėšų skiriama. Lėšų paskirstymo problemos kyla dėl nenustatytų prioritetų ir aiškios strategijos nebuvimo.

Nors 2003 m. buvo išleista žmonių su negalia integracijos 2003-2012 programa, kurios prioritetai galioja ir šiandien, tačiau pagrindinės prioritetinės sritys neatitinka šiandienos tendencijų, todėl paramos teikime jaučiamas netolygus paramos paskirstymas.

Šioje programoje daug dėmesio skiriama neįgaliųjų integracijai į mokslą ir studijas. Tačiau šis klausimas daugiausiai sprendžiamas iš neformalios pusės, todėl parama studijuojantiems neįgaliesiems yra silpniausia integracijos grandis Lietuvoje. Paramos problemas ir integracijos trukdžius aptarsime kituose skyriuose.

III. STUDIJŲ APLINKOS PRITAIKYMAS NEĮGALIESIEMS

Kaip pastebima iš praito skyriaus, įstatymų, potvarkių, įsakymų ir kitų teisės aktų, kuriais neįgalieji būtų skatinami pasirinkti aukštasias ar aukštesniasias mokyklas arba universitetus, yra ne daug. Tačiau tiek valstybinio sektoriaus, tiek įvairių neįgaliųjų organizacijų iškeliamą problema, jog neįgaliuosius būtina visomis įmanomomis priemonėmis skatinti inovacijoms, aukštosiose mokyklose pritaikant aplinką, mokslinės literatūros bazę ir kt. Yra sprendžiama nekryptingai.

Šiame skyriuje bus aptartos neįgaliųjų galimybės studijuoti aukštosiose mokyklose, aukštųjų mokyklų ir valstybinio sektoriaus paramos strategijos, bei paramą nustatančių teisės aktų problematika. Aptarsime aplinkos ir studijų pritaikymo problemas, universitetų, NVO ir valstybės teikiamą paramą, bei paramos teikimo problematiką.

Kiekvienas neįgalus asmuo, studijuodamas aukštojoje mokykloje ar universitete, susiduria su vienokiomis ar kitokiomis problemomis: pastatų architektūra dažnai nėra pritaikyta neįgaliesiems, turintiems judėjimo negalią, auditorijos nėra pilnai įrengtos turintiems klausos sutrikimų, o turintiems regėjimo negalią, dažnai sunku susiorientuoti pastate ar rasti vieną ar kitą auditoriją, nes aplinka nėra pritaikyta nei viename universitete. Minėtoms problemoms, negali padėti nei vienas įstatymas, nei vienas teisės aktas ar įsakymas. Šiuo atveju omenyje turimas žmogiškasis faktorius. Tačiau atvejais, kai teisės aktai, įstatymai ir kiti dokumentai, reglamentuojantys socialinę paramą ir kitas, su neįgaliųjų švietimu susijusias problemas, turėtų padėti, Kyla problema dėl teisinės bazės nekryptingumo ir bendrų prioritetų nebuvimo.

Augant neįgaliųjų studentų skaičiui, universitetai ir kitos aukštosios mokyklos nuolat priima vienokius ar kitokius strateginius sprendimus, kurie neįgaliesiems leidžia integruotis į „sveikąją“ visuomenę.

Kaip pavyzdys, žemiau pateikiama lentelė, su keleto universitetų teikiama socialine parama ir universitetų aplinkos pritaikymu. Pasirinkti objektai yra žymiausi Lietuvos universitetai.

1 lentelė. Aplinkos pritaikymas neįgaliesiems

Universitetas	Metai	Neįgaliųjų skaičius universitete	Teikiamos paslaugos	Aplinkos pritaikymai
Vilniaus Universitetas	2006	45	Sukurta bendra elektroninio pašto dėžutė silpnaregių draugijai; skirti resursai silpnaregių draugijos svetainei; įsigyta ir instaliuota akliesiems skirta speciali programinė įranga JAWS Pro for Windows; kompiuterių salėje yra sukurta viena darbo vieta neįgaliesiems studentams; Spausdinimas brailio spausdintuvu.	pilnai pritaikyti Filosofijos fakultetas ir Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas Kiti fakultetai pritaikyti iš dalies
Mykolo Romerio Universitetas	2007	26	būtinios medicinos pagalba; teisinės pagalbos centro paslaugos; biblioteka (nepritaikyta akliesiems);	Neįgalieji, judantys vėžimėliais, gali patekti į auditorijas ir kitas patalpas (biblioteką, interneto

			<p>interneto svetainės; studentų namai (teikiama pirmenybė juos gauti ir atleidžiami nuo mokesčio už gyvenimą juose); neįgalieji studentai atleidžiami nuo įmokos už studijas. Naujasis korpusas pilnai pritaikytas judėjimo negalia turintiems žmonėms.</p>	<p>svetainės, būtiniosios medicinos pagalbos kabinetą ir kt.), esančias pirmame aukšte. Studentų namuose veikia liftai.</p>
Vilniaus Pedagoginis universitetas	2005	30	<p>Socialinės pedagogikos absolventė Audra Visockaitė įkūrė neįgaliųjų teatrą, Socialinės pedagogikos studijų programos studentams įvesta meno terapijos neįgaliesiems specializacija, dėsto tarptautinių neįgaliųjų asociacijos narė dr. Vilmantė</p>	<p>Įrengtas įvažiavimas į universitetą judėjimo neįgaliesiems, rengiamasi įruošti liftą iki 5 aukšto neįgaliesiems. 2-ųjų rūmų biblioteka pritaikyta neįgaliesiems.</p>

			Aleksienė, 2004/5 m. surengti du tarptautiniai seminarai neįgaliųjų studijų problemoms nagrinėti.	
--	--	--	---	--

http://infotau.susa.lt/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=4&id=16&Itemid=47

Iš pateiktos lentelės matyti, jog dažniausiai atsižvelgiama į judėjimo negalią turinčius žmones. Universitetuose statomi liftai, įrengiami specialūs užvažiavimai laiptais. Reikėtų pabrėžti tai, jog nei vienas universitetas neatsižvelgia į klausos sutrikimų turinčius studentus ir tik ne didelė dalis aukštųjų mokyklų atsižvelgia į regos sutrikimų turinčius studentus. Jeigu Vilniaus universitete matyti, jog studijos pritaikytos akliesiems ir judėjimo negalią turintiems žmonėms, tai šių pritaikymų pasigendama kituose, lentelėje minėtuose universitetuose.

Pastaraisiais metais, aktyviai vykdant švietimo reformas, kiekviename universitete ar aukštojoje mokykloje randama tam tikrų pritaikymų neįgaliesiems studentams, kaip pavyzdžiui: Turint regėjimo negalią, galima prašyti pratęsti egzamino laikymo laiką, o turint judėjimo negalią, stengiamasi paskaitas organizuoti tik tose auditorijose, į kurias patekti yra lengviau, tačiau studijuojant, nei vienas universitetas nesiūlo parengtos literatūros brailio raštu, dėl didelės biurokratijos universitetuose vangiai įgyvendinami aplinkos pritaikymo darbai. Didžiausią dėmesį reikėtų atkreipti į tai, jog vykdant švietimo reformas, apie studijų galimybes neįgaliesiems kalbama labai mažai. Didžiausią darbą, tiek vykdant švietimo reformas, tiek skatinant neįgaliuosius studijuoti aukštosiose mokyklose, atlieka Lietuvos studentų sąjunga (toliau - LSS).

Pagal „LSS“ 2005 m. Duomenis, buvo pradėta veikla naujoje srityje, Lietuvos studentų sąjunga surengė vizitų į Lietuvos aukštąsias mokyklas ciklą. Universitetuose lankėsi Lietuvos studentų sąjungos, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos invalidų draugijos, Lietuvos invalidų reikalų tarybos, Lietuvos žmonių turinčių stuburo pažeidimų asociacijos atstovai siekė su aukštųjų mokyklų vadovais bei ekspertais, dirbančiais žmonių su negalia socialinėje srityje, aptarti aplinkos pritaikymo galimybes bei moralinės atmosferos gerinimo būdus.

Tais pačiais metais buvo atliktas paskutinių klasių moksleivių su negalia tyrimas. Buvo siekiama išsiaiškinti pagrindines priežastis, skatinančias arba sulaikančias moksleivius su negalia tęsti mokslą aukštosiose mokyklose. Pagrindinės įvardijamos priežastys: nepritaikyta viešoji

(visuomeninio lankymo ir paslaugų objektų infrastruktūra, transportas), darbo, informacinė (literatūra Brailio raštu, įgarsintos knygos), būsto aplinka, didėjantis asistentų poreikis, kompensacinės technikos stygius (diktofonai, vaizdą didinantys įrenginiai), dėstytojų bei studentų požiūris.

„LSS“ duomenimis Lietuvoje 2004 - 2007 m. Studijuoja apie 550 neįgalių studentų. Skaičius yra apytikslis, nes ne visos aukštosios mokyklos yra pateikusios savo duomenis. Lankydami aukštąsias mokyklas Lietuvos studentų sąjungos atstovai siūlė sukurti vieningą neįgalių studentų registravimo sistemą, teikti informaciją apie aplinkos pritaikymą aukštųjų mokyklų interneto puslapiuose bei leidiniuose, ragino studentų atstovybes pradėti veiklą, skirtą neįgaliesiems studentams, skatino aukštąsias mokyklas apibrėžti, kokios specialybės yra prieinamos neįgaliesiems studentams, bendradarbiauti su neįgaliųjų organizacijomis.

Po metų - rezultatas akivaizdus. 2006 m., centrinė Vilniaus Universiteto biblioteka pilnai adaptuota akliesiems ir silpnaregiams, Vilniaus Universiteto filosofijos fakulteto ir kitų fakultetų pritaikymas judėjimo negalią turintiems žmonėms. Strateginėje 2007-8 m. Vilniaus Universiteto plėtroje yra numatyta adaptuoti tuos fakultetus, kurie yra visiškai nepritaikyti judėjimo negalią turintiems žmonėms.

Duomenys perdirbti iš:

<http://www.studentas.lt/?id=2&sub=9> Prisijungimo laikas: 2007-09-15

Dar keletas aspektų, kuriais galima nagrinėti neįgaliųjų galimybes studijuoti aukštosiose mokyklose, yra neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas, žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 programa ir neįgaliųjų NVO teikiama parama studijuojantiems neįgaliesiems.

Naujasis neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas apibrėžia neįgaliųjų teises į mokslą. Neįgalumą turintiems žmonėms pagal įstatymą 1991 11 28 Nr. I-2044 buvo taikomos šios lengvatos: „Esant kitoms vienodoms sąlygoms, į aukštąsias ir aukštesniausias mokyklas neįgalieji priimami pirmąja eile. Aukštosios ir aukštesniosios mokyklos ir neįgaliųjų visuomeninės organizacijos gali nustatyti papildomas lengvatines neįgaliųjų priėmimo į šias mokyklas sąlygas ir tvarką“. (Invalidų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios, 1991-12-31, Nr. 36-969) Lyginant naująjį neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, pastebima, jog minėtos lengvatos netaikomos. Naujajame įstatyme nustatyta:

„Visi neįgalieji turi teisę būti ugdomi, nesvarbu, koks jų neįgalumo lygis ar darbingumo lygis. Neįgalieji ugdomi mokyklose ir kitose įstaigose, kuriose teikiamos ugdymo paslaugos, atsižvelgiant į jų specialiuosius ugdymosi poreikius, sugebėjimus ir fizinę bei psichinę būklę“. (Socialinės integracijos įstatymas // Nr IX-2228, 12 Str.)

To paties straipsnio 3 punktą apibrėžia, jog „neįgaliųjų ugdymo sistemos struktūrą, valdymą bei šių asmenų formaliojo ir neformaliojo ugdymo bei pagalbos jiems pagrindus nustato Švietimo įstatymas ir kiti teisės aktai“. Pažvelgus į Švietimo įstatymo paskutinę redakciją, matyti, jog apie neįgaliųjų ugdymą, nei iš formalios, nei iš neformalios pusės šiame įstatyme neužsiminama.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas apibrėžia ir aplinkos pritaikymą neįgaliesiems. Šiame įstatyme reglamentuojama:

„Reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams“. Pažvelgus į keletą tyrimų matyti, jog laikantis šio įstatymo straipsnio dalies yra statoma tik apie 25-30 procentų pastatų. Strategiškai teisingas sprendimas būtų valstybiniu mastu sugriežtinti aplinkos planavimo taisykles ir nustatyti aiškius standartus, pagal kuriuos kiekvienas statomas pastatas būtų pritaikytas tiek judėjimo, tiek regos negalią turinčiam žmogui.

To paties įstatymo 12 str. 2 ir 3 punktai aiškiai nustato už pastatų architektūros pritaikymą atsakingas institucijas:

- „Už aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą atsako Aplinkos ministerija.
- Už objektų pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams atsako savivaldybių institucijos ir objektų savininkai bei naudotojai“.

Tačiau šių objektų savininkams yra pateikiami tik rekomendaciniai reikalavimai, todėl atsiranda problema, jog objekto savininkas, statydamas pastatą šių rekomendacijų gali ir nesilaikyti.

Pažvelgus į keletą tyrimų, galima pastebėti minėtą problemą: vertinant procentaliai, judėjimo negalią turintiems žmonėms, bendras pastatų pritaikymas yra apie 25 procentus, iš kurių universitetai sudaro 5 procentus, valstybinių pastatų architektūros pritaikymas – 15 procentų, o privataus sektoriaus pritaikymas siekia tik 5 procentus. Įdomu pastebėti, jog dėl aplinkos pritaikymo akliems ir silpnaregiams ar klausos sutrikimų turintiems studentams specialių pritaikymų nenumato joks teisės aktas. Tyrimų skaičiai rodo, jog aplinkos pritaikymui vis dar reikalinga plėtra.

Dar vienas aspektas, kuris apibrėžia studijų prieinamumą neįgaliesiems, yra nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programa. Šios programos vienas iš uždavinių yra „gerinti neįgalių (specialiųjų poreikių) vaikų, jaunuolių, suaugusiųjų ugdymo galimybes ir įtraukti neįgaliuosius į darbo rinką bei kitas užimtumo formas.“ (Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metams programa (Žin., 2002, nr. 57-2335)

Programoje numatoma, jog šis uždavinys bus pasiektas plėtojant specialiųjų poreikių neįgalių vaikų, jaunuolių ugdymo bei mokymo formas, pritaikant mokymo programas, teikiant būtinas ugdymo procesui paslaugas, plėtojant neįgaliųjų įdarbinimą bei kitas darbo formas, naujų informacinių technologijų panaudojimą, bendras bei individualias programas, darbo terapiją, bendrąjį užimtumą, neįgaliųjų dalyvavimą kultūros, sporto, poilsio veikloje.

Šio uždavinio pagrindinė problema yra ta, jog programoje neįvardytos institucijos, kurios įgyvendins priemones. Lėšos nenumatytos pagal atskiras sritis, pvz., neįgaliųjų švietimui, užimtumui, kultūrai, sportui, poilsiui. Kadangi trūksta įgyvendinančių institucijų minėtoms priemonėms įgyvendinti, nėra aišku, kas atsakingas už tai, jog būtų didinamas studijų prieinamumas neįgaliesiems.

Už studijų prieinamumą dalį atsakomybės prisima ir neįgaliesiems priklausančios NVO. NVO, valstybinėms institucijoms, ES struktūrinėms fondams teikdamos projektus, studentus aprūpina kompensacine technika, bei kai kuriais atvejais suteikia finansinę paramą, tačiau toks paramos teikimas valstybei kainuoja didelius administravimo mokesčius, ko pasekoje mažėja neįgaliesiems skiriama parama.

Mažinant valstybės administravimo išlaidas ir didinant paramą neįgaliesiems šiuo metu paramos suteikimą stengiamasi pavesti vietos savivaldybėms. Taip išvengiama ne tik didelių administravimo kaštų, bet ir rizikos, dėl kurios NVO teikiama parama neįgaliesiems gali būti neveinoda.

Pagrindiniai rizikos faktoriai, paramą teikiant per NVO yra šie:

- Atskiruose regionuose lėšos gali būti paskirstytos neatsižvelgiant į to regiono poreikius.
- Žvelgiant į žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 – 2012 programą yra rizika, kad valstybės biudžeto lėšos gali būti skirtos toms pačioms „programoms“ priemonėms vykdyti, kadangi nėra įvardyta, kokios konkrečiai priemonei skirtos lėšos Kiekvienai NVO.

Savivaldybės skiria lėšas ir remia vietos neįgaliųjų organizacijų projektus iš savivaldybių biudžetų lėšų. Neturėdamos informacijos apie iš valstybės biudžeto neįgaliųjų NVO projektams skiriamas lėšas, savivaldybės negali būti tikros, kad nedubliuoja projektų finansavimo.

Žvelgiant strategiškai, būtų tikslinga, jog savivaldybės ir teiktų ir administruotų finansinės paramos skyrimą neįgaliesiems. Taip būtų galima išvengti didelių administravimo kaštų, būtų lengviau koordinuoti paramos pasiskirstymą ir lengviau kontroliuoti paramos skyrimą, o pagal nacionalinę žmonių su negalia 2003 – 2012 integracijos programą būtų galima išvengti projektų susidubliavimo pagal tas pačias, programoje numatytas priemones. Taip būtų sutaupomos valstybės ir savivaldybių lėšos, skiriamos neįgaliesiems remti. Socialinės paramos sektoriuje, teikiant paramą per vietos savivaldybes, būtų lengviau įgyvendinami paramos

paskirstymas ir kontrolė, bei tiksliau skiriama ir paskirstoma valstybinė parama neįgaliesiems. nevyriausybines neįgaliųjų organizacijos turėtų užsiimti tik lobistine veikla neįgaliųjų labui – ginti jų teises, atstovauti neįgaliųjų interesams valdžios institucijose, daryti įtaką įstatymų leidėjams ir pan.

Švietimo sektoriuje, didžiausias vaidmuo turėtų tekti universitetams. Jeigu visi universitetai sukurtų bendrą veiksmų planą, kuriame aiškiai būtų apibrėžtos neįgaliųjų studijų galimybės ir nustatyti aiškūs prioritetai, tuomet universitetai galėtų perimti valdyti dalį priemonių pagal nacionalinę žmonių su negalia integracijos 2003 – 2012 metų programą. Tuo atsirastų galimybė tirti, sisteminti ir apibendrinti neįgaliųjų poreikius ir sukurti bendrą išteklių bazę. Šis būdas būtų patogus vykdant ir įgyvendinant užimtumo politiką, nes universitetai, atsižvelgiant į neįgaliųjų studijų rezultatus, galėtų vykdyti lobistinę veiklą. Taip, gerai besimokantiems neįgaliesiems, nekiltų integracijos problemų į darbo rinką.

Taigi įvertinant programos ir įstatymų reglamentuojamas lengvatas, manyčiau, kad jos yra strategiškai klaidingos pilnam neįgaliųjų studijų prieinamumui. Negalia turintiems studentams neužtenka vien suteikti lengvatų stojant į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas, tačiau reikia pasirūpinti jų tolesnėmis studijom t.y. nuolat žvelgti iš strateginės perspektyvos, pritaikant mokymo įstaigų aplinką, priemones, gyvenamąjį plotą

Žiūrint iš strateginės perspektyvos, reikia pabrėžti, jog dauguma problemų kyla todėl, jog tarp valstybinio sektoriaus ir aukštųjų mokyklų nėra vieningos, savo tikslus, prioritetus, uždavinius, finansų paskirstymą apibrėžiančios sistemos. Antra reikia paminėti, jog universitetai per mažai dėmesio skiria informacijos sklaidai, ko pasekoje ribojamas neįgaliųjų pasirinkimas studijuoti aukštosiose mokyklose. Trečia, ir bene svarbiausia problema, jog valstybiniame sektoriuje dažnai išleidžiami įstatymai, kurie reglamentuoja tiesioginę paramą neįgaliesiems, o ši tiesioginė parama neskatina neįgaliųjų studijuoti ir būti konkurentabiliais kitose gyvenimo srityse. Be viso to, valstybiniame sektoriuje leidžiami teisės aktai neturi bendrų tikslų, todėl šie aktai leidžiami nekryptingai. Visą įstatyminę bazę ateityje reikėtų leisti pagal vieną, savo tikslus, uždavinius, įgyvendinimo galimybes ir finansų paskyrstymą neįgaliesiems turinčią strategiją. Nors šiuo metu, teisės aktai yra įgyvendinami per 2003-2012 metų nacionalinę žmonių su negalia programą, tačiau ši programa neturi aiškiai išdėstytų ir apibrėžtų tikslų, dažnai nenurodoma, kas už ką turi būti atsakingas. Visi minėti faktoriai ir įtakoja socialinės paramos ir studijų prieinamumo neįgaliesiems strateginės plėtros problemas, kurias išsamiau apžvelgsime kitame skyriuje.

IV. NEĮGALIŲJŲ INOVACINĖS IR SOCIALINĖS APLINKOS PRITAIKYMO PROBLEMŲ ANALIZĖ

Šiame skyriuje remsimės trijų dalių struktūruota anketa. Pirmoji jų – bendrieji klausimai, susiję su studijų pasirinkimu, požiūriu į negalią. Šioje analizės dalyje išsiaiškinsim, kurioje aukštojoje mokykloje studijuoja daugiausiai neįgaliųjų, ar jie dirba, kokios specialybės yra populiariausios neįgaliųjų tarpe. Šios dalies tikslas – atskleisti bendrąją studijuojančių neįgaliųjų situaciją aukštosiose mokyklose.

Antrojoje dalyje ištirsime, kiek neįgaliųjų vertinimu, aukštosios mokyklos ir studijų bazė yra pritaikytos specialiesiems poreikiams.

Trečioji dalis bus skirta universitetų, valstybės ir NVO paramos tyrimui. Išsiaiškinsime, kokios paramos rūšys yra vertinamos labiausiai, ar gaunamos paramos užtenka specialiesiems poreikiams tenkinti. Ištirsime ar parama yra paskata studijuoti aukštojoje mokykloje.

Tyrime išskiriami respondentai tik su regos ir klausos negalia, Toks tyrimas yra daromas pirmą kartą, nes ankstesniuose tyrimuose yra priskaičiuojami ir judėjimo negalią turintys studentai. Kadangi beveik visi tyrimai orientuoti į judėjimo negalią turinčius studentus, o regos ir klausos negalią turintys studentai neišskiriami, todėl būtent šis tyrimas atskleis minėtų negalės tipų požiūrį į studijas, teikiamą visų rūšių paramą. Dėl tyrimo naujumo respondentų skaičius yra mažas, todėl šis skaičius gali atskleisti tik tendencijas. Dėl šių priežasčių šį tyrimą reikia laikyti hipotetiniu.

Tyrime dalyvavusių skaičius ir kiti duomenys pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Tyrime dalyvavusių respondentų skaičius ir apklaustųjų darbingumo lygis

Regos negalią turintys respondentai		Klausos negalią turintys respondentai			Respondentų iš viso
53	Iš jų	27	Iš jų		
	0-20 procentų darbingi	22	0-20 procentų darbingi	8	
	20-40 procentų darbingi	28	20-40 procentų darbingi	12	
	40-60 procentų darbingi	3	40-60 procentų darbingi	7	80 =100%

Iš pateiktos lentelės matome, jog tolimesnėje analizėje daugiausiai respondentų bus aklieji ir silpnaregiai, todėl tyrimas bus koncentruotas jų specialiesiems poreikiams. Tyrime šios dvi negalios rūšys sujungiamos kartu, todėl skaičių procentinė išraiška yra skaičiuojama nuo bendro respondentų skaičiaus.

Pagal studijuojančių neįgaliųjų skaičių populiariausias yra Šiaulių universitetas (Toliau – ŠU). Jame studijuoja 50 procentų respondentų. Antroje vietoje yra Kauno technologijos universitetas (toliau – KTU), kur Studijuoja 25 procentai tyrime dalyvavusių neįgaliųjų. Likusius 25 procentų pasidalina Vilniaus, Gedimino technikos ir Vilniaus pedagoginis universitetai. Atsižvelgiant į klausos negalią turinčius apklaustuosius, pastebime, jog šią negalią turinčių studentų skaičius nėra didelis. Apklausoje dalyvavusių aklųjų skaičius sudaro 62, o sutrikusios klausos – 38 procentus.

Tarp klausos negalią turinčių populiariausia galima laikyti programavimo specialybę. Ją studijuoja 22 procentai žmonių atskirose aukštosiose mokyklose. Likusioji dalis apklaustųjų studijuoja ne veinodas specialybes, tokias kaip matematika, finansai ir kiti tikslieji mokslai. Aiškia tendencija šiame tyrime galima laikyti, jog žmonės, turintys klausos sutrikimų dažniausiai studijuoja tiksluosius mokslus, nors nepatvirtintais duomenimis klausos sutrikimų turintys žmonės mokosi amatų.

Tarp studijuojančių aklųjų ir silpnaregių populiariausia laikoma masažuotojo specialybė. Ją studijuoja 50 procentų visų apklaustųjų. Kiti 15 procentų regėjimo sutrikimų turintys respondentai studijuoja tokias specialybes, kaip vadyba, socialinis darbas, sociologija, tačiau teigti, jog masažisto specialybė yra populiariausia tarp aklųjų ir silpnaregių, dėl greitai besikeičiančios padėties - negalima. Minėtą specialybę, tendencingą akliesiems ir silpnaregiams galima laikyti tik pagal šiuos surinktus empirinius duomenis, nes per pastaruosius keletą metų aklieji ir silpnaregiai vis mažiau renkasi šią specialybę.

Pagrindinės įvardintos priežastys ir neįgaliosius įtakojantys veiksniai, kodėl respondentai pasirenka vieną ar kitą universitetą yra nurodytos kitoje lentelėje. Šie Atsakymai anketose buvo sutinkami dažniausiai.

3 lentelė. Veiksniai skatinantys pasirinkti aukštąją mokyklą

Veiksnys	Atsakymas procentais
1. Su studijuojama specialybe yra geros perspektyvos įsilieti į darbo rinką;	50 %
2. Dėstytojų supratingumas;	5 %
3. Universitetų ir valstybės suteikiama parama;	30 %
4. Pritaikyta studijų aplinka.	13 %
5. kitos priežastys	2 %

Kaip matome iš duomenų pateiktą lentelėje, pirmuoju veiksniu, kuris skatina studijuoti, galima laikyti sėkmingą neįgaliųjų įsiliejimą į darbo rinką. Iš 50 procentų atsakiusių 40 procentų pagal savo studijuojama specialybę tvirtai apsisprendę dirbti, 10 procentų iš dalies tikisi dirbti pagal savo studijuojamą specialybę. Bendras dirbančiųjų studentų skaičius (kurie dirba studijų metu) sudaro 45 procentus. Iš šių 45 procentų net 39 procentai dirba socialinėse įmonėse. Ši tendencija leidžia pastebėti, jog neįgalieji po aukštojo mokslo izoliuojasi.

Kaip vieną priežastį, kodėl neįgalieji renkasi darbą socialinėse įmonėse yra ta, jog socialinės įmonės neįgaliesiems suteikia garantijas gauti darbo vietą. Tačiau daugelis neįgaliųjų dėl žemo atlyginimo sutiktų keisti darbą į socialinio statuso neturintį privatų sektorių.

Antrasis veiksnys pagal svarbą – universitetų ir valstybės suteikiama parama specialiesiems poreikiams tenkinti. Atskiriant valstybės ir universitetų paramos rūšis, iš 30 procentų atsakiusių 15 procentų yra visiškai patenkinti valstybės parama, likusieji paramą vertina kaip nepakankamą. 25 procentai atsakiusių universitetų parama vertina kaip nepakankamą, tik 5 procentai yra patenkinti esama universitetų parama.

Trečiasis veiksnys yra pritaikyta studijų aplinka. Pritaikyta studijų aplinka yra suprantama kaip pritaikyta studijų bazė ar orientacijos problemos pastatuose, nes šiuo atveju nenagrinėjami judėjimo negalia turinčių studentų specialieji poreikiai. Iš 13 procentų atsakiusių 9 procentai studijų aplinką vertina tik pakankamai, kiti 4 procentai studijų aplinką vertina blogai.

4 procentų respondentų, vertindami studijų aplinką blogai, įvardijo šias priežastis:

- Visiškai nepritaikyta studijų bazė;
- Sunku orientuotis pastate;
- Auditorijos nepritaikytos klausos sutrikimų turintiems studentams;
- Netenkina studijų kokybę.

Kaip vienas veiksnių, į kurių neįgalieji tyrime atkreipė mažiausiai dėmesio yra dėstytojų supratingumas. Šis veiksnys mažiausiai įtakoja studijų pasirinkimą. 3 procentai respondentų dėstytojų požiūrį į negalią įvertino gerai, 2 procentai – pakankamai.

Kitos įvardintos priežastys, dėl kurių neįgalieji pasirinko aukštąją mokyklą, yra susiję su brandos atestatų nepakankamais balais, dideliais, į aukštąsias mokyklas stojančiųjų konkursais. 2 procentai respondentų šį veiksnių traktavo kaip nepriklausantį nuo aukštosios mokyklos.

Kitas svarbus aspektas yra Kokia aukštoji mokykla, pagal pačius neįgaliosius, geriausiai traktuoja jų negalią. Vertinimo skalė yra nuo 1 iki 10 balų.

4 lentelė. Požiūris į negalią aukštosiose mokyklose

Eilės numeris	Aukštoji mokykla	Įvertinimo balais vidurkis	Vertintojų skaičius procentais
1	Vilniaus universitetas	8,5	10 %
2	Šiaulių universitetas	7	50 %
3	Vilniaus pedagoginis universitetas	5	6 %
4	Vilniaus Gedimino technikos universitetas	5	9 %
5	Kauno technologijos universitetas	9	25 %

Įvertinant lentelėje pateiktus duomenis galime teigti:

Požiūris į negalią, pagal pačius neįgaliosius geriausiai traktuojamas KTU ir VU. Mažiausi balai atitenka Vilniaus Gedimino technikos universitetui (toliau – VGTU) ir Vilniaus pedagoginiam universitetui (toliau – VPU). Šiaulių universitetas (toliau – ŠU) yra vertinamas tik gerai, nepaisant to, jog šiame universitete studijuoja daugiausiai studentų su negalia.

Darant prielaidas, galima teigti, jog mažiausiai įvertinti universitetai menkai prie negalios pritaiko savo studijų bazę, suteikia nepilną neįgaliųjų poreikius atitinkančią paramą, o keletas aukštųjų mokyklų yra visiškai nepasiruošę priimti neįgaliųjų.

Aukštųjų mokyklų pasiruošimas priimti neįgaliosius yra svarbus, nes šio tyrimo tendencijos rodo, jog 60 procentų respondentų aukštąjį mokslą planuoja tęsti, iš jų 25 procentai ateityje planuoja pasirinkti kitą aukštąją mokyklą.

Pereinant prie kitos tyrimo dalies, apibendrinant bendrosios dalies tyrimo analizę galima konstatuoti:

Aukštosios mokyklos turi skirti daugiau dėmesio neįgaliųjų studijoms, atsižvelgiant ne tik į judėjimo negalią turinčius studentus;

Atlikdamos lobistinį vaidmenį, Aukštosios mokyklos, gerai besimokantiems neįgaliesiems turėtų padėti integracijoje į darbo rinką ;

Daugiau dėmesio reikia skirti informacinių technologijų pritaikymui ir studijų bazės ruošimui;

Kai kurios aukštosios mokyklos turėtų suteikti daugiau moralinės ir vfinansinės paramos specialiesiems poreikiams tenkinti.

Antroji analizės dalis yra studijų aplinkos pritaikymas. Šioje dalyje išanalizuosime, ar studijos aukštosiose mokyklose pritaikytos specialiesiems poreikiams,

Studijų ir mokslinės literatūros pritaikymą įvertinsime dešimties balų sistemoje. Šis įvertinimas bus naudingas sudaryti bendras rekomendacijas aukštosioms mokykloms.

5 lentelė. Studijų ir mokslinės literatūros pritaikymas

Eilės numeris	Aukštoji mokykla	Pritaikymo Įvertinimo vidurkis balais	Vertintojų skaičius procentais	Paminėti pritaikymai
1	Vilniaus universitetas	7	10 %	Pilnai adaptuota biblioteka akliesiems ir silpnaregiams (VU centriniai rūmai); Kai kurių auditorijų užrašai yra užrašyti paryškintu šriftu; Kai kurios auditorijos pritaikytos silpnaregiams, apšvietimas ir t.t.
2	Šiaulių universitetas	6	50 %	Masažisto specialybę pasirinkusiems akliesiems, pritaikyta anatomijos bazė.
3	Vilniaus pedagoginis	0	6 %	Specialių pritaikymų

	universitetas			studijų bazėje ir pastatų aplinkoje nėra.
4	Vilniaus Gedimino technikos universitetas	0	9 %	Specialių pritaikymų nėra
5	Kauno technologijos universitetas	6	25 %	Pilnai adaptuota informacinių technologijų bazė akliems; Keletas auditorijų pritaikytos turintiems klausos negalia.

Iš šios lentelės pastebime, jog nei vienas universitetas nėra pilnai pritaikyta studentams su regėjimo ar klausos sutrikimais, tačiau geriausiai pritaikytu laikomas Vilniaus universitetas, bet darant prielaidą reikia paminėti, jog pritaikymas galimas dėl daug fakultetų ir padalinių įvairiuose miestuose.

Šie įvertinimai glaudžiai susiję ir su respondentų darbingumo lygiu, nes turint 40 procentų darbingumo lygį, kartais pritaikymai gali būti nereikalingi, o respondento atsakymas analizėje fiksuojamas. Kaip pavyzdys yra Vilniaus universitetas. Iš 10 procentų vertintojų 8 procentai turi 40 procentų darbingumo lygį, o likusieji 2 procentai – yra 20 procentų darbingi. Atsižvelgiant į tai, vertinimas gali būti su žymiom paklaidom.

Vertinant universitetų prieinamumą neįgaliesiems, reiktų atsižvelgti į sekančias priežastis:

- Nuolat plėsti aukštosiose mokyklose turimus išteklius ir pritaikyti juos neįgaliųjų specialiesiems poreikiams;
- Skatinant studijuoti neįgaliuosius būtina plėtoti žmogiškųjų išteklių kompetencijas;
- Nuolat rūpintis informacijos sklaida ir aukštųjų mokyklų turimus pritaikymus viešai skelbti interneto svetainėse;

Šios priežastys yra svarbios 88 procentams visų apklaustųjų. Norint didinti studijų prienamumą neįgaliesiems, būtina šias priežastis laikyti pagrindiniais veiksniais, kuriuos vertindami neįgalieji renkasi studijas aukštosiose mokyklose.

Jeigu vertinsime visas paminėtas aukštąsias mokyklas bendru balų vidurkiu, įvertinimas bus 3,8. Taigi manau, jog šis įvertinimo vidurkis yra nepakankamas, todėl aukštųjų mokyklų pritaikymą neįgaliesiems reikia tobulinti.

Pritaikymą regos ir klausos negalią turintiems neįgaliesiems reikėtų vystyti šiais žingsniais:

- Sukurti bendrą aukštųjų mokyklų instituciją, kuri būtų atsakinga už neįgaliuosius studentus;
- Institucijai pavesti aktyviai bendradarbiauti su neįgaliųjų NVO;
- Per 2003 – 2012 metų nacionalinę žmonių su negalia integracijos programą kartu su neįgaliųjų NVO parengti projektus priemonėms įgyvendinti;
- Nuolat sisteminti ir apibendrinti neįgaliųjų specialiuosius poreikius;
- Kartu su neįgaliųjų NVO vykdyti lobistinę veiklą įstatymų leidyboje.

Manychiau, jog šių žingsnių pakaktų pritaikant studijas ir studijų bazę tiems neįgaliesiems, kuriems šių pritaikymų trūksta.

Apibendrinant rezultatus ir pereinant prie paskutinės tyrimo dalies, kurioje bus tiriama parama ir jos pakankamumas studijuojantiems neįgaliesiems, galima teigti, jog aukštosioms mokykloms reikia bendros institucijos, atsakingos už neįgaliųjų studijas. Antra reikia paminėti, jog siekiant priimti neįgaliuosius, reikalinga turėti bendrus prioritetus, kurie atspindėtų studijų, studijų bazės ir aplinkos pritaikymus. Turint bendrai patvirtintus prioritetus, būtų lengviau įgyvendinami pritaikymo darbai ir lengviau gaunamos lėšos pritaikymams realizuoti.

Bendrų prioritetų nėra ne tik tarp aukštųjų mokyklų, tačiau bendri prioritetai sunkiai nustatomi ir neįgaliesiems teikiant valstybinę paramą. Paskutinėje tyrimo dalyje apibendrinsime, kokia parama yra teikiama studijuojantiems neįgaliesiems, kaip neįgalieji vertina paramos dydžius, ir ar ši parama yra pakankama studijuojantiems neįgaliesiems. Šioje dalyje kalbėsime tik apie finansinę paramą, nes apie moralinės atmosferos gerinimo būdus jau rašyta praituose skyriuose.

Iš apklaustųjų 100 procentų gauna valstybinę paramą, 50 procentų gauna paramą iš jiems priklausančios NVO. Dažniausiai paminėta valstybinė parama yra šalpos pensijos, ją gauna 100 procentų, tikslinių kompensacijų už studijas lengvata naudojami 80 procentų apklaustųjų. Kaip atskirą paramą reikėtų paminėti NVO paramą. Ši parama yra svarbi studijuojantiems. NVO dažnai suteikia kompensacinę techniką, t.y. diktofonus, vaizdą didinančius įrenginius ir kitą kompensacinę techniką, kuri yra naudinga studijuojantiems. Tačiau reikia pastebėti tai, jog šiuo metu NVO praranda paramos teikimo vaidmenį, nes paramą stengiamasi suteikti per vietas

savivaldybes, taip sutaupant paramos teikimo administravimo mokesčius. Ar toks būdas yra priimtinesnis neįgaliesiems, tiksliai nustatyti negalima, tačiau iš respondentų atsakymų galima daryti keletą prielaidų.

Respondentai įvertino valstybės ir universitetų teikiamą paramą 10 balų sistema. Žemiau pateikiame lentelę su studijuojančių neįgaliųjų įvertinimais. Vertinami yra tik paramos dydžiai.

6 lentelė. NVO, universitetų ir valstybės paramos vertinimas

Paramos teikėjas	Paramos gavėjas	Suteikiama parama	Paramos pakankamumo įvertinimas	Vertintojų procentais
Valstybės parama	Studijuojantys neįgalieji	Tikslinės išmokos kas mėnesį specialiesiems poreikiams tenkinti	7	80 %
	Neįgalieji, kuriems nustatytas iki 40 % darbingumo lygis	Šalpos pensijos	5	100 %
	Neįgalieji, siekiantys savarankiško užimtumo	Užimtumo rėmimas	3	4 %
NVO parama	Neįgalieji, kurie priklauso savo NVO	Aprūpinimas kompensacine technika	2	50 %
Universitetų parama	Studijuojantiems neįgaliesiems	Kryptingos Paramos nėra, išskyrus stipendijas užmokslą	0	100 %

Lentelėje nurodėme paramos rūšis, kurias gali gauti neįgalieji iš valstybės, NVO ir universitetų. Labiausiai reikėtų atkreipti dėmesį į 4 ir 5 lentelės kolonėles. 4 kolonėlė yra tiesioginis paramos įvertinimas dešimties balų sistemoje, 5 kolonėlė yra vertinimo dažnumas išreikštas procentais.

Jei paskaičiuosime balų vidurkį, tai valstybės parama bendrajam vertinime gaus 5 balus, NVO suteikiama tik 2 balai, nes šiuo metu paramos teikimas yra perimtas savivaldybių ir valstybės, o universitetai kryptingos paramos visiškai neteikia. Taigi darant prielaidas, geriausiai vertinama – valstybinė parama.

Universitetų teikiama parama įvertinta 0 balų, nors universitetuose paramos teikimui skiriama labai daug dėmesio. Paramos teikimo sistema priklauso nuo kiekvieno universiteto, tačiau vertinant universitetų paramos teikimą reikia pastebėti, jog dėl informacijos sklaidos neįgalieji šia parama dažnai nepasinaudoja. Galime daryti prielaidą, jog informacijos trūkumas yra tiesiogiai susijęs su universitetų vertinimu.

Analizuojant duomenis išryškėjo keletas tendencijų. Neįgaliųjų vertinimas yra koncentruotas ne į tiesioginę paramą, o į darbo perspektyvas pagal studijuojamą specialybę. Daugelis žmonių su negalia planuoja savo studijuojamą specialybę pritaikyti darbo rinkoje. Tačiau vyrauja ir dar viena labai svarbi tendencija. Dėl universitetų paramos reikalingumo galima dvejoti, nes į anketos klausimą „ar tiesioginė universitetų parama būtų paskata studijuoti toliau“ 60 procentų atsakė teigiamai, o 40 procentų – neigiamai. Šie atsakymai nesudaro tvirto pagrindo manyti, jog universitetų parama nereikalinga, tačiau mano nuomone neįgaliųjų parama turi rūpintis valstybinis sektorius, o universitetai turi dėmesį koncentruoti į aplinkos ir studijų bazės kūrimą bei tobulinimą.

Apibendrinant darbe naudotus įstatymus ir gautus tyrimo duomenis galima konstatuoti, jog darbo hipotezė pasitvirtino nepilnai. Matome, jog atskleistos empirinių duomenų tyrimo tendencijos rodo, jog Lietuvoje silpniausios grandys yra neįgaliųjų inovacijų plėtra, nėra bendros dermės tarp universitetų, NVO ir valstybinio sektoriaus. Lietuva neturi ir specialiai neįgaliesiems skirtos strategijos, pagal kurią kryptingai būtų įgyvendinama socialinės paramos ar integracijos politika. Paminint nacionalinę žmonių su negalia integracijos 2003 – 2012 programą, reikia pastebėti, jog ši programa dėl savo neaiškių uždavinių, tikslų ir prioritetų yra neapgalvota. Dėl neaiškios strateginės plėtros bandoma aprėpti visas neįgaliųjų problemas neišskiriant svarbiausiųjų, todėl neįgaliesiems skirta teisinė bazė yra chaotiška, nors ir reglamentuoja didelį kiekį lengvatų.

Aukštosios mokyklos ir valstybinis sektorius kartais neatsižvelgia į paprastus dalykus, nereikalaujančius papildomų lėšų. Kaip pavyzdį galime paminėti aukštosiose mokyklose užrašus ant auditorijų, juk lėšos nereikalingos, kad ant auditorijų būtų pakabinti užrašai ir brailio raštu.

Šie klausimai, kurie nesusieję su valstybės parama, nereikalaujančia lėšų, darbe neišnagrinėti, todėl manau, jog aukštosios mokyklos ir valstybinis sektorius turi daugiau bendrauti su žmonėmis, turinčiais negalią.

Nenagrinėti klausimai yra ir neįgaliųjų regioninė atskirtis ir paramos paskirstomumas. Šis klausimas svarbus tuo, jog neįgalieji, gyvenantys atokiuose regionuose nėra aktyvūs nei visuomenės gyvenime, nei darbo rinkoje, todėl reikia atsižvelgti, jog apie paramos teikimą turi būti informuojami visi, nepriklausomai nuo regiono. Jeigu žmonės su negalia dideliuose miestuose nors iš dalies gali įgyvendinti saviintegraciją, tai žmonės su negalia regionuose lieka valstybės užmarštyje, skirant jiems tiesiogines išmokas. Reikia paminėti ir tai, jog Lietuvoje į neįgalumą žiūrima vangiai, galbūt dėl kitų problemų, kurios yra svarbios, galbūt dėl riboto biudžeto neįgaliesiems, galbūt dėl pačių žmonių požiūrio į negalią.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išnagrinėjus neįgalumo sampratą filosofiniu ir istoriniu aspektais pastebimos šios tendencijos:

- 1) Filosofiniu aspektu, susiformavus individualistiniai filosofijos kryptiniai, susiformavo ir pagrindinės socializacijos idėjos, kurių pagalba žmonės išmoka būti pilnaverčiais savo visuomenės nariais ir save atskleisti kaip individą. Individualizmas, filosofijoje turi tamsiąją pusę, kuri žmogų skatina rūpintis tik savimi ir viską spręsti tik ekonomiškiausiomis priemonėmis. Šios priemonės visuominei kelia baimę prisiimti atsakomybę, o rūpinimasis neįgaliaisiais dažnai tampa deklaratyvus.
- 2) Istoriniu aspektu, neįgalumas iki krikščionybės buvo laikomas neatitikimu, nukrypimu nuo normos. *Viduramžiais* katalikų bažnyčios suformuotos filosofinės antropologijos dėka įvyko perversmas. „Sutapatinusi Dievo ir artimo meilę, krikščionybė iš pagrindų teigiamai paveikė požiūrį į neįgalų žmogų. Remiantis istoriniais tyrimais, nuo šio laikmečio neįgalumas pradamas vertinti kaip savaime suprantamas dalykas.
- 3) *Naujaisiais amžiais*, XVIII-XIX a. sandūroje, atskirtos protinių ir psichinių sutrikimų sąvokos. To meto šviesuolių dėka protinis atsilikimas įtrauktas į medicinai rūpimų klausimų sąrašą, naujai sujungiamos filosofija ir medicina, pradamos kurti adaptuoto auklėjimo strategijos, dėmesys kreipiamas į neįgaliųjų ugdymą ir gydymą. Pirmą kart istorijoje neįgalieji tampa universalios visuomenės nariais.
- 4) Po Lietuvos nepriklausomybės neįgaliųjų socialinė atskirtis buvo didžiulė, tačiau šiandien formuojasi visiškai kitas požiūris į neįgaluosius. Nuolat kuriami teisės aktai, mažinantys socialinę atskirtį ir padedantys neįgaliesiems įsitvirtinti darbo rinkoje bei lygiomis galimybėmis studijuoti aukštosiose mokyklose.

Analizuojant teisinę bazę pastebimos šios tendencijos:

- 5)
- 6) Silpniausios grandys Lietuvoje yra neįgaliųjų užimtumas ir integracija į aukštąjį mokslą
- 7) efektyviai vykdant užimtumo politiką, neįgalieji, naudodamiesi teikiamomis lengvatomis neskatinami išeiti iš savo socialinės dimensijos. Dauguma neįgalių žmonių dirba socialinėse įmonėse, o neįgalių žmonių įsiliejimas į darbo rinką ne socialinį statusą turinčiame privačiame sektoriuje yra pagrindinė integracijos į darbo rinką problema.
- 8) Išanalizavus teisinę bazę, kuri turi užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą, pastebime, jog ši teisinė bazė yra visiškai neišvystyta. Aukštojo mokslo prieinamumo neįgaliesiems problemas daugeliu atvejų sprendžia pačios aukštosios mokyklos.

- 9) Tarp aukštųjų mokyklų nėra vienos egzistuojančios sistemos, kuri užtikrintų inovacinės ir socialinės aplinkos prieinamumą studijuojantiems neįgaliesiems.
- 10) Analizuojant kitus teisės aktus, kurie reglamentuoja socialinę paramą neįgaliesiems, daugiausiai problemų esama transporto lengvatų teikime. Juridinė norminė transporto paslaugų ir kompensacijų aplinka iš esmės yra sukurta, tačiau šiuo metu veikianti transporto neįgaliesiems sistema daliai mūsų šalies gyventojų kol kas neužtikrina poreikių patenkinimo bei galimybės dalyvauti visuomenės gyvenime.
- 11) Kitos problemos, kurios sudaro kliūtis gauti valstybinę paramą, yra sudėtinga paramos suteikimo tvarka, įstatymų neapibrėžtumai, netikslus lėšų paskirstymas paramos teikime. Nėra aišku, kokiam sektoriui kiek lėšų skiriama ir kokios institucijos atsakingos už lėšų paskirstymą.
- 12) Mažiausiai problemų esama, kai teisės aktai reglamentuoja tiesioginę paramą neįgaliesiems žmonėms.
Analizuojant empirinius duomenis išryškėja šios tendencijos:
- 13) Ryški tendencija, jog aukštasis mokslas yra ne pilnai adaptuotas neįgaliesiems, turintiems regos ir klausos sutrikimų.
- 14) Daugiausiai pritaikymų daroma žmonėms su judėjimo negalia. Regos ir klausos sutrikimų turintiems neįgaliesiems žmonėms specialių pritaikymų randama tik keliose aukštosiose mokyklose.
- 15) Neįgaliųjų vertinimai rodo, jog nei vienoje aukštojoje mokykloje nėra pilnai pritaikyta studijų bazė ir aukštųjų mokyklų aplinka neįgaliesiems su regos ir klausos sutrikimais.
- 16) Neįgalieji renkasi studijas neatsižvelgiant į valstybės paramą ir aukštųjų mokyklų pritaikymus jų specialiesiems poreikiams. Svarbiausias faktorius yra pagal studijuojamą specialybę sėkmingai įsilieti į darbo rinką.
- 17) Respondentų vertinimu, valstybės, NVO ir aukštųjų mokyklų skiriama parama specialiesiems poreikiams tenkinti yra nepakankama.
- 18) Dėl mažo respondentų skaičiaus, Inovacinės ir socialinės aplinkos tyrimas laikomas hipotetiniu, todėl būtų rekomenduotina tyrimą pratęsti.

Atsižvelgiant į pateiktas išvadas galima konstatuoti, jog darbo hipotezė pasitvirtino ne pilnai, nes teisės aktai, kurie reglamentuoja tiesiogines socialines išmokas neįgaliesiems yra leidžiami kryptingai, o teisės aktai, kurie susiję su neįgaliųjų užimtumu, transporto lengvatomis, inovacinės ir socialinės aplinkos pritaikymais ar kita, netiesiogine socialine parama neįgaliesiems, šiuo metu yra tik pradinėje vystymosi stadijoje, todėl galima daryti prielaidą, jog su netiesiogine parama susiję teisės aktai yra leidžiami strategiškai neapgalvotai.

Yra aišku, jog socialinės paramos strategines plėtros problemas sukelia bendros neįgaliųjų strategijos, turinčios aiškius prioritetus, tikslus, uždavinius ir išvalgas nebuvimas, o žmonių su negalia socialinės integracijos 2003 - 2012 programa neatitinka dabartinės padėties žmonių su negalia poreikių.

Valstybiniam sektoriuje būtų rekomenduotina sukurti vieną, savo tikslus, tiksliai apibrėžtus uždavinius ir prioritetus turinčią strategiją neįgaliesiems. Tokia strategija galėtų būti naudinga ne tik skirstant paramos lėšas, tačiau ir nustatant pagrindines vyraujančias tendencijas neįgaliųjų socialinės paramos sektoriuje.

Stiprinant aukštojo mokslo prieinamumą teisinėje bazėje reikėtų numatyti kiekvienam neįgaliam studentui suteikti tam tikros piniginės išraiškos krepšelį. Ši išmoka galėtų būti naudinga kompensuojant specialiasias priemones, kurios yra reikalingos pradedant studijas.

Kadangi Lietuvoje silpniausios grandys yra neįgaliųjų užimtumas ir inovacinė aplinka, aukštosioms mokykloms būtų rekomenduotina sukurti vieną bendrą instituciją, kuri rūpintūsi neįgaliųjų studijomis, studijų bazės kūrimu ir pritaikymu.

Tokia institucija galėtų padėti ne tik sėkmingai integruotis į studijas, tačiau galėtų atlikti ir lobistinį vaidmenį leidžiant ir kuriant teisinę bazę. Atliekant lobistinį vaidmenį neįgaliesiems būtų lengviau integruotis į darbo rinką ir pritaikyti savo įgytas žinias.

Egzistuojant bendrai aukštųjų mokymų institucijai, kuri rūpintūsi neįgaliaisiais, atsirastų ir glaudesnis bendradarbiavimas tarp valstybinio sektoriaus ir neįgaliųjų NVO. Šiuo atveju būtų lengvai nustatomi neįgaliųjų specialieji poreikiai, o aukštųjų mokymų specialiesiems poreikiams skiriamos lėšos būtų paskirstomos labai tiksliai

Tokia institucija būtų naudinga ir aukštosioms mokykloms. Ši institucija galėtų pritraukti valstybinę paramą ir paskirstyti ją aukštosioms mokykloms. Tokiu atveju aukštosios mokyklos galėtų sutelkti pagrindinį dėmesį studijų bazės kūrimui ir pritaikymui, o bendra institucija galėtų teigti pasiūlymus, kokie pritaikymai yra reikalingi.

Laikantis šių rekomendacijų, neįgaliųjų skaičius aukštosiose mokyklose per keletą metų galėtų išaugti iki 30 procentų, o integracija į darbo rinką galėtų didėti proporcingai pagal studijuojančių neįgaliųjų skaičių po 15 procentų kas metus.

Literatūros sarašas

1. Berger, P. L., Luckmann T. (1999). *Socialinės tikrovės konstravimas*. Kaunas: Litterae Universitatis.
  2. Broom, L. Bonjean, Ch.M., Broom, D.H. (1992). *Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Litera Universitatis Vytaii Magni.
  3. *Europos mentaliteto istorija. Pagrindinių temų apybraižos*. (1998). Sudaryt. P. Dinzlbacher. Vilnius: Aidai
  4. Invalidų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios. 1991-12-31, Nr. 36-969
  5. Lietuvos respublikos vyriausybės 2004 m. lapkričio 29 d. Nutarimas Nr. 1501 „DĖL socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašo patvirtinimo“
  6. Lietuvos respublikos vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. nutarimas Nr. 831 „Dėl finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo“
  7. *Lygių galimybių teikimas neįgaliesiems. Bendrų taisyklių rinkinys*. (1996). Atsak. redakt. A. Volčeskas. Valstybinė medicininės socialinės ekspertizės komisija.
  8. Matulionis, A. V. (2001). *Sociologija*. Vilnius: HOMO LIBER
  9. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metams programa// Valstybės žinios. 2002, nr. 57-2335
  10. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, nr. 83-2983, Žin.,2005, Nr. 83-2983
  11. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: ŠU 1-kl.
  12. Socialinių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, NR. 96-3519)
  13. Socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. [17-589](#)
  14. Specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. [115-3228](#)
  15. Šveiceris, A. (1989). *Kultūra ir etika*. Vilnius: Mintis.
  16. Taylor, Ch. (1996). *Autentiškumo etika*. Vilnius: Šviesa.
  17. Transporto lengvatų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. [32-890](#)
  18. Valstybinių šalpos išmokų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. [96-1873](#); 2004, Nr. [21-619](#), Nr. [80-2835](#), Nr. [117-4373](#); 2005, Nr. [44-1406](#))
  19. Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Mokomoji knyga. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Naudoti internetiniai puslapiai:
20. <http://www.studentas.lt/?id=2&sub=9> Prisijungimo laikas: 2007-09-25

21.

http://infotau.susa.lt/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=4&id=16&Itemid=47 Prisijungimo laikas: 2007-09-15

SANTRAUKA

Darbe išanalizuota tema „neįgaliųjų socialinės paramos strateginės plėtros problemos Lietuvoje“. Pagrindinė šios temos problema yra, jog deklaratyviai socialinės paramos sektoriuje teisės aktų leidyba vykdoma per 2003 – 2012 nacionalinę žmonių su negalia integracijos metų programą, tačiau ši programa neturi aiškių strateginių elementų, t. Y. Prioritetų, uždavinių, Tikslų, todėl stinga tikslaus programos įgyvendinimo.

Šio darbo pagrindiniai tikslai buvo atskleisti neįgalumo sampratą istoriniu ir filosofiniu aspektu, teisinės bazės pagalba išryškinti socialinės paramos teikimo trūkumus, įvardinti pagrindines socialinės paramos strateginės plėtros problemas ir remiantis empiriniais duomenimis išanalizuoti ir įvertinti pagrindines inovacinės ir socialinės aplinkos pritaikymo problemas studijuojantiems neįgaliesiems.

Šiems tikslams pasiekti buvo naudojami šie uždaviniai:

1. Apžvelgta neįgalumo sampratą istoriniais ir filosofiniais aspektais;
2. supažindinta su neįgalumo ideologija Lietuvoje;
3. išanalizuota socialinės paramos sektoriaus teisinė bazė
4. ištirtas inovacinės ir socialinės aplinkos pritaikymas neįgaliesiems ir empirinių duomenų pagalba atskleistos vyraujančios tendencijos.

Pagrindinis darbo objektas - neįgalieji. Objekto dalykas - asmenys, turintys sensorinių sutrikimų, bei šiems asmenims teikiama socialinė parama ir socialinės paramos teikimo nekryptingumas. Empyrinėje darbo dalyje buvo atsižvelgta į asmenų grupes, turinčias regėjimo ir klausos sutrikimų, o analizuojant socialinės paramos teisinę bazę, buvo atsižvelgta į visų tipų sensorinių sutrikimų turinčius asmenis.

Darbo hipotezė, jog Lietuvoje egzistuoja nekryptingas socialinės paramos teisinės bazės kūrimas ir bendrų prioritetų tarp NVO, valstybinio sektoriaus ir aukštųjų mokyklų nebuvimas, ko pasekoje atsiranda socialinės paramos teikimo problemos, pasitvirtino ne pilnai. Teisės aktai, kurie reglamentuoja tiesioginius transferus neįgaliesiems yra leidžiami kryptingai, tačiau atvejais, kai susiduriama su netiesiogine valstybės parama, paramos teikimas yra sunkiai prieinamas.

ZUSAMMENFASSUNG IN DER DEUTSCHEN SPRACHE

In dieser Arbeit wurde das rechtliche befasst sich mit dem Thema „Probleme strategischer Entwicklung im Bereich der Sozialfürsorge für Behinderten in Litauen“. Das Hauptproblem des Themas ist, dass die rechtliche Basis aufgrund des nationalen Programms der Integration von Behinderten für den Zeitraum 2003 – 2012 nur deklarativ erlassen wird, aber dieses Programm enthält keine strategischen Elemente, d. i. Aufgaben, Zielen, deswegen kann das Programm nur schwer verwirklicht werden.

Die Hauptziele der Arbeit: Den Begriff des Behindertenseins unter philosophischem und historischem Aspekt darzustellen, mithilfe der rechtlichen Basis negative strategische Nachteile der Gewährleistung der Sozialfürsorge hervorzuheben, die Hauptprobleme der strategischen Entwicklung im Bereich Sozialfürsorge zu nennen und die Anwendungsprobleme des innovativen und sozialen Umfelds für studierende Behinderten im Bereich der Sozialfürsorge zu bewerten.

Um diese Ziele zu erreichen wurden folgende Aufgaben unternommen:

1. . Darstellung des Begriffs des Behindertenseins unter philosophischem und historischem Aspekt.
2. Die Erläuterung der Ideologie des Behindertenseins in Litauen.
3. Die Analyse der rechtlichen Basis der Sozialfürsorge.
4. Die Erforschung der Situation im Bereich des sozialen und inovativen Umfelds.

Das Hauptobjekt der Arbeit war die Behinderten. Die wichtigste Objektsache stellt die Behinderten dar, die sensorische Hemmungen haben, und die für diese Personen gewährleistete Sozialfürsorge sowie die Unangemessenheit der Gewährleistung der Sozialfürsorge. Im empirischen Teil wurden die Personengruppen mit Seh- oder Hörhemmungen unter Betracht genommen. Bei der Analyse der rechtlichen Basis der Sozialfürsorge wurden alle Personen, die sensorische Hemmungen haben, in Betracht gezogen.

Es wurde die Hypothese aufgestellt, dass es in Litauen rechtliche Abweichungen existieren. Diese Hypothese wurde nur teilweise bewiesen. Die Rechtsakten, die direkte Sozialfürsorge bieten, werden regelmäßig erlassen. Es gibt meist Probleme, wenn die rechtliche Basis nicht mit der direkten Sozialfürsorge und Sozialunterstützung verbunden wird. Das

Problem steckt im Gebiet von Transport, von Besetzung der Behinderten und auch von Anpassung des inovativen und sozialen Umfelds.

Priedas

INOVACINĖS IR SOCIALINĖS APLINKOS PRITAIKYMO NEIĞALIESIEMS ANKETA

I. Bendroji dalis

1. Kokią negalią turite?
2. Koks jūsų darbingumo lygis?
3. Kokiame universitete studijuojate?
4. Kokią specialybę esate pasirinkę(usi)?
5. Kokia studijų forma studijuojate?

6. Kas paskatino pasirinkti būten šį universitetą?
7. Įvertinkite aukštosios mokyklos požiūrį į jūsų negalią 10 balų sistema?
8. Ar manote, jog su pasirinkta specialybe ateityje sėkmingai integruositės į darbo rinką?

9. Ar šiuo metu dirbate?
10. Jei dirbate, ar dirbate socialinėje įmonėje?
11. Ar planuojate savo studijas tęsti toje pačioje aukštojoje mokykloje?
12. Jeigu planuojate tęsti toje pačioje, pagrįskite savo pasirinkimą, jei planuojate tęsti studijas, tačiau ne toje pačioje aukštojoje mokykloje, trumpai aprašykite, kodėl rinksitės kitą aukštąją mokyklą.

II. dalis. Studijų aplinkos pritaikymas

13. Ar jūsų aukštosios mokyklos aplinka yra pritaikyta jūsų negaliai? Jei taip, pritaikymą įvertinkite dešimties balų sistema.

14. Ar studijų bazė yra jums specialiai pritaikoma? Jei pritaikoma, įvertinkite 10 balų sistema.
15. Jei aplinka pritaikyta, trumpai aprašykite pritaikymus.
16. Jei bazė pritaikoma, trumpai aprašykite pritaikymus.
17. Ar studijuodami naudojate specialiosiomis transporto paslaugomis? Jei taip, įvertinkite transporto teikiamas paslaugas 10 balų sistema.
18. Jei naudojate transporto teikiamomis paslaugomis, trumpai aprašykite kokios tai paslaugos ir kaip dažnai jos jums yra suteikiamos.

III. Dalis. Universitetų, valstybės ir NVO teikiama parama

19. Ar studijuodami gaunate kokią nors paramą iš valstybės? Jei taip – kokia tai parama?
20. Jei gaunate valstybinę paramą, ar ji pakankama?
21. Jeigu valstybinę paramą studijuojantiems reikėtų įvertinti 10 balų sistema, koks būtų jūsų balų skaičius?
22. Ar studijuodami gaunate paramą iš savo aukštosios mokyklos? Jei taip, paminėkite kokia tai parama?
23. Jei gaunate paramą, ar ji pakankama?
24. Jeigu aukštųjų mokyklų paramą studijuojantiems reikėtų įvertinti 10 balų sistema, koks būtų jūsų balų skaičius?
25. Ar gaunate paramą iš jums priklausančios NVO?
26. Jei gaunate paramą, ar ji pakankama?
27. Jeigu NVO paramą studijuojantiems reikėtų įvertinti 10 balų sistema, koks būtų jūsų balų skaičius?
28. Ar studijuojant, padidėjus bet kurios rūšies paramai, jūs jaustumėtės labiau motyvuotas pasirinkti aukštąją mokyklą?
29. Jeigu taip, įvardinkit, kokia tai turėtų būti parama ir 10 balų skalėje įvertinkite savo motyvaciją.